

OBRISI HERMENEUTIKE PREDZIĐA

Ivo Paić

Zagreb

UDK 130.2

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 26. 5. 1995.

Obrisi hermeneutike predziđa izloženi su u zahvatu pretpostavke da je ono odrednica štostva svijesti hrvatskoga narodna opstanka. U pitanju te svijesti za bitak svoga opstanka i njezine skrbi za svoj bitak-u-svijetu predziđe nema predmetni značaj. Ono je u njoj i na neki je način ona. Predziđe je uvučeno u obzor samorazumijevanja svijesti koja sebe daje vidjeti u načinima svoga predzidna opstanka. Uvodno su navedena tri iskaza te svijesti: Hrvatska je (bila) predziđe, Hrvati su (bili) predziđe i Mi Hrvati smo (bili) predziđe. Potom su izloženi problem i pitanje svijesti narodna opstanka: njima je metaforička poraba predziđa nošena ontološkom silinom iskaza *biti predziđe*. Ocrtno je predzidno jezično polje. U njemu se svijest narodna opstanka vlasno kreće, u svakom svome *sada i tu* već je njime nekako *započeta*. Raspravljene su (ne)prilike svijesti koja(se) podsjeća, uvjerava svoje drugo i drugu svijest da Hrvatska i Hrvati jesu predziđe. Tematiziran je i razložen smisao tvrdnje Mi (Hrvati) smo predziđe u tri temeljna načina predzidna opstanka svijesti, u tri vremenoprostorno-egzistencijalno moguća načina svijesti: *biti između, ni tu ni tamo biti i radi sebe biti tu*. Ovaj treći način njezina *biti* dalje je ovako razložen: svijest zadovoljava svoj egoitet – svoje radi sebe biti tu – nepovijesnim odnosom spram predziđu i stvara mitosferu – samostalan govor mita, u kojoj ima svoje puno zadovoljenje; svijest zadovoljava svoj egoitet stvaranjem ideosfere – samostalna govora ideologije. Napokon, *biti radi sebe tu* zadovoljava svoj egoitet u ograničenu zadovoljenju, u svome povijesnom labirintu dvojbi: svijest iskušava otpornost povijesnoga dok se nastoji *započeti* u predanim pounutrenim sadržajima predziđa i istodobno protiv njih.

UVOD: TRI ISKAZA SVIJESTI NARODNA OPSTANKA

Hrvatska se narodna svijest stoljećima kreće okosnicom često zdvojna pitanja za bitak svoga opstanka i skrbi za svoj bitak-u-svijetu.¹ Svoje neprenosivo pitanje

1

Ovaj tekst dio je rasprave o hermeneutici predziđa, pisane u projektu *Sloboda i strah u Hrvata*

i skrbljenje ona mora negdje započeti² i mora znati gdje je u povijesnom labirintu svojih dvojbi,³ da bi – znajući što čini – nastavila živjeti u tom znanju ili da bi nešto započela; štoviše: da bi se započela⁴ u otporu predanom. Ona je *živa* svijest narodna opstanka. Također je *thesaurus* predaje. Prema njemu se usmjeruje i interes narodoznanstva koje traži općenite zakone "po kojima narod živi i misli"⁵. Živa narodna svijest je članak hermeneutičkog lanca:⁶ u svakom svome *sada* i *tu* ona je silama prenošenja predaje već *započeta*. Zato se svijest,

(Ministarstvo znanosti RH, br. 6-03-317). Nekoliko se vodećih pojmova – razvijenih na drugim mjestima rasprave – ovdje izravno uvodi, što može stvoriti, nadam se, samo početne teškoće čitanju.

2

"Za početak morate negdje biti", morate negdje biti i kad "tekst pruža prilično eksplicitno vodstvo" (Rabinowitz, Polazište za jednu teoriju čitanja, *Republika*, 9-10, 1988: 271, 285) – jedna je po sebi i odveć razumljiva tvrdnja te se u žurbi prema cilju nerijetko na nju zaboravlja.

3

Klasični labirint bijaše linearan. Tezejev ulazak u labirint nije zahtijevao izbor i odluku. U takvu labirintu vlada slijepa nužnost. U njemu je – strukturalistički gledano – Arijadnin konac nepotreban dok se posjetitelj ne može izgubiti; jer labirint je sam po sebi Arijadnin konac (Usp. U. Eco, *Semiotics and the Philosophy of Language*, Ind. Univ. Press, Bloomington, 1984: 80). Kretski labirint je jednosmjernan – jedan put vodi izravno u središte i opet van. Tu nema zagonetke i izbora. Od posjetitelja se *ne traži spoznaja ključa rješenja* (J. C. Cooper, *An illustrated Encyclopaedia of traditional Symbols*, Thames and Hudson, London, 1993: 92). Labirint svijesti narodna opstanka nije prisposobiv stanju što ga je Dedal izgradio kretskom biku. Bliža je poredba labirinta te svijesti s enciklopedijom-labirintom oblikovanim po ideji *Irrgartena* ili *Irrwega*, nekakva smučujućega ili zbnunjućega puta. U takvu labirintu posjetitelj je sebi Minotaur, točnije: Minotaur je posjetiteljev *pokušaj-zabluda* proces u složenu polju povezanih dez-orijentirajućih točaka i pravaca koji se međusobno sijeku (Eco, *op. cit.*, 80. i d.).

4

U ocrtu hermeneutike hrvatskoga predziđa *započeti* se dobiva osebujna značenja i poseban smisao. No, dio poticaja mišljenju *sebe-započinjanja* pripijeva i sa stranica jedne idejama bogate knjižice: istraživanje autobiografija otkriva, kad je riječ "o početku vlastita života, autori su se odmah izdigli iznad horizonta onog samoznanog, posegnuli su za *preuzetim znanjem*, za pričama iz obiteljskih prepričavanja, za onim što je naknadno kolportirano i prenošeno (...) Heidegger ostavlja za sobom subjektivno znanje autobiografike, čak i temeljni stav subjektivnosti, u korist *sjećanja* na ono što on naziva poviješću bitka (...) Gadamer razbija horizont samosvijesti u korist jednog opsežno utemeljenog shvaćanja tradiranog događaja..." (Sloterdijk, *Doći na svijet, dospjeti u jezik*, Zagreb, 1992: 26, 27). Također: "Tradiranje počinje s nama za nas, e da bi posao započinjanja opet preuzelo za druge. Sva samosvijest bi prema tome bila pohranjena na sigurnom i superiornom događanju bitka. Mi kao članovi jednog hermeneutičkog lanca, ne bismo shodno tome trebali nikakvu radikalnu autobiografiku, već bismo bili sigurni u krilu tradicije kao u majčinom krilu ...tada ne bi postojao nikakav stvarni problem početka, jer bi se svako htijenje za započinjanjem sebe naposljetku moralo ipak uteći u opuštenu priznavanje činjenice da nismo mi sami *započeli*, već da smo svagda već *započeti*" (28).

5

O ideji i zadaći narodoznanstva u Antuna Radića 1897, vid. J. Čapo, Hrvatska etnologija, znanost o narodu ili o kulturi, *Studia ethnologica*, sv. 3, Zagreb, 1991:8.

6

Usp. Sloterdijk, *op. cit.*, 28.

ma što poduzela, mora odnositi prema predanom. Ono je već u njoj i već je na neki način ona.

I *predziđe* je jedna od svijesti predanih riječi, okružena inačicama i mnogim bliskoznačnicama.

Kao predana riječ, ona sudjeluje u sadržaju svake *tu i sada započetosti* svijesti. U struji žive svijesti hrvatskoga narodna opstanka za njom se često i na razne načine poseže kad se preuzetim znanjem želi ostati u krilu tradicije, započeti nešto ili započeti se. Zato je *predziđe* i riječ koja sudjeluje u načinima *započinjnja* svijesti. Nadalje, *predziđe* je riječ kojoj se svijest spomenutim pitanjem često obraća i na koju se oslanja u skrbi za svoj bitak-u-svijetu. *Predziđe* je, napokon, i riječ u pisanim mnogokratno ponavljanim iskazima:

Hrvatska je (bila) *predziđe*!

Hrvati su (bili) *predziđe*!

Mi smo (bili) *predziđe*!

Za svaki od ta tri iskaza vjerojatno bi se našlo potkrepa iz kojih se – još na obilaznici *problema* – ne može dovoljno pouzdano zaključiti kako u priricanju Hrvatskoj i Hrvatima doista stoji s pojedinim vrstama priricanja.⁷ Ne može se odmah pouzdano zaključiti u kojem iskazu prirok iskazuje sam podmet (što *jest* Hrvatska, tko *jesu* Hrvati), a u kojem pak *predziđe* iskazuje nešto drugo nego što su Hrvatska i Hrvati. No naspram mogućim neodmjerenim pripisivanjima velika utjecaja iskustva *predziđa* na život svijesti narodna opstanka, mogle bi se braniti općenite tvrdnje: dugotrajna i česta poraba predajom prenesene riječi u iskazima svijesti zna ostati i na rubnici bitnoga, negdje je možda sastavnica legitimacijskih izreka, čak poštapalica domoljubna pisma. I za ove bi se tvrdnje vjerojatno našlo dovoljno jakih dokaza.

Na predmet orijentirano mišljenje *predziđa* postaje određenijim vodi li istraživanju značenja svakog od tri iskaza/suda u socijalnom i duhovnom složaju njihova nastanka i preoblika u prostoru i vremenu. Takvo bi se istraživanje bez većih teškoća nosilo s prvim iskazom. Tražilo bi znanstvene dokaze *predziđa* položaja i značaja Hrvatske kako se on pokazuje geostrategiji, geopolitici ili mijenama (primjerice, Braudelovih i drugih) podjela europskog prostora minulih pet stoljeća⁸. U drugom je iskazu, međutim, neobično da se *predziđem* imenuje hrvatski

7

Prigodak, rod, svojstvenost, odredba (Aristotel).

8

1500. – sedam godina nakon bitke na Krbavskom polju i dva i pol desetljeća prije Mohačke bitke – hrvatski je povijesni prostor još u najbližem susjedstvu i gravitacijskom venecijanskom središtu trgovine, politike i izrabljivanja Sredozemlja. 1775. europska se trgovina (dakako, i politika) sabire u Londonu kao središtu svijeta, a Jadransko more – provincijalizacijom Venecije – nije prvorazredno značajna prometnica, pa to nije ni kopno u njegovu bližem zaleđu (Usp. F. Braudel. *Vrijeme svijeta*, August Cesarec, Zagreb, 1992: 24, 25). Svijesti hrvatskoga narodna opstanka te promjene učvršćuju *predziđni* položaj Hrvatske: glavni "trakovi polipa evropske trgovine" obilaze hrvatski prostor, a usporene mijene na rubnu položaju izmijenjena svijeta – u kojem djeluju oslabljene sile ubrzanja povijesti – potiskuju Hrvatsku prema balkanskom prostoru, iz kojega se s teškoćama danas izvlači

narod, budući da se narod (kao narodeno, živo!) tek djelomice može misliti i odrediti prostorno-vremenskim veličinama kakve inače dostaju stvaranju jedno-stavne predodžbe predziđa. U trećem sudu neki Hrvati sebe (prvo lice množine!) nazivaju predziđem: *Mi smo (bili) predziđe!* Umjesto prijepora o pravu porabe zamjenice *Mi* temeljem pristanka onih koje zamjenica uključuje i, reklo bi se, ishitrena nastojanja na doslovnosti, čini se najbolje je pribjeći rješenju koje u iskazu vidi metaforičku porabu *predziđa* istraživu prema naravi dotična tropa. Izvan ovakva stajališta, izgleda očevidnim, besmisleno je tvrditi *Mi* (Hrvati) *smo predziđe*. Međutim, smislenost te tvrdnje nije određena samo jednim obzorom i njemu pripadajućim značenjima. To će se pokazati slijedom izlaganja:

- (1) problema i pitanja svijesti narodna opstanka;
- (2) ocrtu predziđna jezičnog polja;
- (3) svijesti koja (se) podsjeća na predziđe i koja drugu svijest uvjerava da Hrvatska jest predziđe, i
- (4) *predziđa* u iskazu *Mi smo predziđe* – kako se njegov smisao razlaže u tri načina predziđna opstanka svijesti: (4.1) biti između, (4.2) ni tu ni tamo biti te (4.3) radi sebe biti tu.

1. PROBLEM I PITANJE SVIJESTI NARODNA OPSTANKA

Izričitost ne treba odmah napustiti. Između obične porabe i svijesti izvorna smisla *predziđa* nadaje se razumijevajuće čitanje iskaza.⁹ U navedenu pitanju svijesti o bitku njezina opstanka ne misli se na bilo kakvu – značenjem i smislom ispunjenu – riječ s rubnih područja života za kojom se po inerciji stalno ili u kakvim nevažnim prigodama poseže. Naprotiv. Interes svijesti narodna opstanka za *predziđe* i interes ovih razmatranja za *njeno iskustvo predziđa*, padaju u prostor pitanja te svijesti za bitak opstanka i skrbi za bitak-u-svijetu. Značajem svoga pitanja i naravi svoje skrbi svijest treba bitnu, bitstvenu riječ!

Je li predziđe upravo takva riječ svijesti narodna opstanka?

Ako joj u trećem iskazu predziđe nije takva riječ, ni kopula *je* nije u službi identiteta (Hrvati = Hrvati), pa se iskazuje da su Hrvati nešto *drugo*, tj. predziđe, a moglo bi se i dometnuti: *Mi smo predziđe!* – zapravo je samorijek u kojem su Hrvati nešto drugo samima sebi, tj. predziđe su. Ako je u trećem iskazu predziđe doista bitstvena riječ, onda u njemu glagol *biti* stječe ontološku silinu, te se može

i pod prijetnjom gubitka jedne od svoje četiri gravitacijske geopolitičke jezgre povijesna opstanka – Bosne i Hercegovine!

⁹

Doslovnost i izričitost imenovanja i priricanja nije što i izvornost, nego je tek obična svakodnevna poraba svakodnevne riječi, što Aristotelu znači riječi kojom se svatko služi (*Poetika*, 1457b): obična riječ običnu čitanju ipak dostaje za čuđenje kako se u trećem iskazu živome (narodu) pririče štoštvo neživoga (*predziđe*).

napisati: Hrvati *jesu* predziđe. Zašto Hrvati – koji pišu Mi smo predziđe i koji se suglašavaju s napisanim – sebe drže predziđem? O tomu se može raspravljati i sa stajališta socioloških teorija narodna identiteta, a u njima kristalizacije identiteta oko simbola i znakova prepoznavanja, međusobne razlike i poredbe narodnih skupina.¹⁰ No čitanjem iskaza Mi smo (bili) predziđe (Hrvati = predziđe), dijelom se izlazi iz polja socioloških teorija narodna identiteta. Otvara se i drukčije *problemsko polje*. U njemu ima i kristalizacije i prepoznavanja. Ali tim poljem, pretpostavljam, ne vladaju metaforičko i simboličko *kao da*, niti ono takvim ostaje. Pod metaforičkim i simboličkim struji, objektivističkom naziranju skrivena, nosiva *pojmovnost* u zahvatu spomenuta pitanja i skrbi svijesti narodna opstanka. Razumijevajuće izlaganje te nosive pojmovnosti jest zapravo sudjelovanje u njezinu samopokazivanju: u njezinu *davanju vidjeti se*. U onom paradoksu ili možda tek pričinu izjednačenja živoga (naroda) i prostora (predziđa) rečene su kristalizacije također nošene ontološkom silinom glagola *biti* i pripadaju načinu kojim se svijest daje vidjeti u svome predziđnom bitku-u-svijetu. Čim kristalizacije oko nekih simbola i analogija – Hrvatska i Hrvati *kao* predziđe, vrata, dveri, most, bedem, štit ... – dospiju u okružje pitanja o bitku opstanka i skrbi za bitak-u-svijetu, njihova pojmovnost prolazi kroz preoblike od apofantičkog *kao* prema ontološkom *kao*: dakle, metaforičko *biti kao* – u izrazima *biti* (kao) štit, (kao) dveri kršćanstva ili primjerice bedem navali turskoj..., stječu neke značajke ontološkog statusa.¹¹ U svijesti, u carstvu njezina *imaginatio*, čvrsto se povezuju *biti* i *kao*. Oni su svijesti ontološki sklop *biti-kao*. Rangom toga sklopa – u naznačenu *problemskom polju* – određeni su obzor i razina tematizacije *predziđa* njegovim udjelom u iskustvu i identitetu svijesti dok pita za bitak svoga opstanka i skrbi za svoj bitak-u-svijetu.

Napokon, pitanje i skrbljenje svijesti i naše pitanje o udjelu predziđa u iskustvu i *identitetu* pitajuće i skrbeće svijesti, svoje će odgovore tražiti u granicama djelomice razložena *problemskog polja* i rečena sklopa u koji je interioriziran i predani sadržaj prezida?¹² Kratak ocrtni predziđni jezičnog polja, fragmenata jedne enci-

10

Identitet smjera kristalizaciji (kondenzaciji, Alport) oko simbola ili znakova u kojima se narodne skupine prepoznaju (D. L. Horowitz, *Ethnic Identity*, u: *Ethnicity, Theory and Experience*, Ed. N. Glassc, D.P. Ponzhan, Harvard Univ. Press, Cambridge, ...1976: 120). *Predziđe* bi se moglo misliti dijelom i kao označnica identiteta u poredbama Hrvata s drugim narodima kojima je hrvatski narod "bio predziđe." U tom smislu mogu se usporediti, primjerice, norveški nacionalizam, nastao među studentima i intelektualcima u Kopenhagenu protiv danske višestoljetne uloge i nametnute unije sa Švedskom, s onom strujom hrvatskoga domoljubna mišljenja koja predziđni značaj Hrvatske i Hrvata usmjeruje protiv prevlasti Beča, Pešte, Beograda (Usp. O. Lofgren, *The Nationalization of Culture: Constructing Swedishness*, *Studia ethnologica*, Zagreb, sv. 3: 106).

11

P. Ricoeur, *Živa metafora*, BiblioTeka, GZH, 1981:448.

12

Mišljenje hrvatskoga identiteta još je pritisnuto traženjem *razlike* poglavito spram značajkama srpskoga identiteta – što je posve shvatljivo u vremenu izvlačenja iz gospodarskih, političkih, kulturnih i drugih zapreka njegovu očitovanju. Danas se posve razložno i na novinskim stupcima *metodički* osporava jednostranost stajališta i obzora *razlike*, kad je primjerice riječ o identitetu

klopedije u kojoj su, čini se, početno razumljiva sva tri navedena iskaza o svezama Hrvatske, Hrvata i predzida – prvi je nužan korak prema tim odgovorima.

2. OCRT PREDZIDNA JEZIČNOG POLJA

Predziđe je uglavnom neupitno prihvaćena značajka i podatak u iskaznici svijesti narodna opstanka, i to u dva glavna načina imenovanja i pokazivanja:

prvo, Hrvatsku i Hrvate višekratno označuju predzidom ili kojom bliskoznačnicom;

drugo, Hrvati *sebe* i svoj državni i povijesni prostor – proteklih pet stoljeća – općenito i pretežito neproblemski drže predzidom: imenuju ga tom riječju u struji pisane – "knjigovodstvene kulture," koja je ovim razmatranjima oblikovni sloj svijesti hrvatskoga narodnog opstanka.¹³

hrvatskoga jezika i o hrvatskome jeziku kao značajki hrvatskoga identiteta: "Pa ne postoji hrvatski jezik po tome što je različit od srpskoga, nego po tome što jest to što jest...Loše stoji stvar kad se identitet jezika traži: on postoji i treba ga vidjeti" (R. Katičić, *Globus*, 7. travnja 1995.). "Ima ljudi koji nam za hrvatski standardni jezik kao mjerilo nameću poznavanje srpskoga. Takvi ljudi također inzistiraju na tome da svi moramo dobro znati srpski kako bismo mogli znati hrvatski. To je čudno mjerilo. To je li nešto u hrvatskom jeziku dobro ili manje dobro – mjeri se mjerilima hrvatskoga jezika, mjeri se hrvatskim jezikom" (A. Gluhak, *Vjesnik*, 29. siječnja 1995.). Što su mjerila hrvatskoga jezika, što uopće znači misliti u hrvatskom jeziku, uzorito je pokazao A. Šoljan čitanjem Lalićeva odlična prijevoda Carrollova *Jabberwocka* u tradiciji srpskoga jezika (*Karazubijada*) i vlastitim prijevodom (*Hudodrakija*) u tradiciji i biću hrvatskoga jezika (*Sloboda čitanja*, GZH, Zagreb, 1991: 205:218). Što vrijedi za hrvatski jezik, načelno vrijedi i za mišljenje drugih odrednica i značajki hrvatskoga identiteta, dakle i za *predziđe* – ovisno o njegovu udjelu u identitetu svijesti hrvatskoga narodna opstanka (vid. T. 4.3. ovoga teksta).

13

Svijest hrvatskoga narodna opstanka uglavnom pada u tijek "knjigovodstvene kulture" u kojoj "stvari prelaze izravno iz jedne knjige u drugu, knjiženje je na neki osobit način čitav život..." (Sloterdijk, *op cit.*, 67). U toj kulturi, dakako, ima i tragova "prikrivene usmenosti" (Usp. E. A. Havelock, *Muza koja uči da piše*, Svetovi, Novi Sad, 1991: 66). Izvlačenjem iz prevlasti usmene tradicije – koja "sama po sebi ne nudi nikakve dokaze o onome što se uistinu dogodilo" (Leach, Aycock, *Strukturalističke interpretacije mita*, A. Cesarec, Zagreb, 1988: 36) – predano postaje raspoloživo prisjećajućem čitanju koje se kreće u načelno istoj enciklopediji kontrolirana sporazumijevanja: ako je naše pamćenje oblikovano prema zakonima govornog jezika, pismenost mu daje potrebno "umjetno pamćenje" (Havelock, *op cit.*, 96). Gdje postoji snažna struja usmenosti i u pismenoj kulturi jake prikrivene usmenosti – kao primjerice u Srba i Crnogoraca – tu je usmenost nosivi oblikovni sloj svijesti narodna opstanka čija se enciklopedija i sporazumijevanje u njoj strukturiraju i po načelima koja momentom tromosti dalje pronose odlučujuće pred-pismene zasade svijesti. Tako se kosovski ep i u njemu središnji Lazarov lik te njemu pripasana odluka za carstvo nebesko – mogu razumjeti i pod vidnim kutom ovih činjenica: prvo, "proces kršćanizacije po selima nikad nije bio u cijelosti završen... srpski seljaci toga vremena bili su samo nominalno kršćani, a ustvari pokršćanjeni pagani"; drugo, "često je kršćanski oblik prihvaćan, ali je skrivao nekršćanski sadržaj"; treće, stihovi o Lazarevoj dvojbi (carstvo zemaljsko, carstvo nebesko) "dobili su kršćanski oblik, ali ne kršćansko značenje"; dakle, četvrto, na pitanje kako je narod razumio tu priču te koji dubinski slojevi prenošenja pronose i održavaju uvjerljivost dvojbe i odluke Lazareve – odgovor je ovaj: "Moramo, ...kršćansku priču o Lazaru ispričati 'jezikom' narodne religije," dakle, poganske religije (D. Bandić, *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*, Beograd, 1990: 34, 35). U struji usmenosti koja ustrajava pod kasnijom pismošću, u prilikama snažna oživljavanja neprevladana mita, za jednu zajednicu i u njoj

Kratak osvrt na primjere obiju tvrdnji može za početak naznačiti izgled jezičnog polja što ga oko središnje riječi *predziđe* stvara i rabi svijest hrvatskoga narodnog opstanka:

Kraljevinu Slavoniju Vladislav II. Jagelović označuje "štitom i predziđem" Ugarske (1496).¹⁴ Hrvati su poput štita i predziđa (*Zwingermaurer*) kršćanskom svijetu pred turskom najezdom (1522).¹⁵ Papa Lav X. poručuje banu Berislaviću: "Bogom nas zaklinjući da ne pustimo našim nemarom pasti ono kraljevstvo koje (je) dosad tako junački mač dušmanski od naše glave odbijalo..." (26. ožujka 1516): malo zatim, 15. svibnja 1516. piše francuskom kralju Franji I. da bi se padom Jajca, Klisa ili Skradina otvorio put turskoj vojsci prema talijanskim zemljama.¹⁶ Rimsko-njemački car pak moli bana Berislavića neka brani "stvar kršćansku", te uzdajući se u Boga, "za kojega vjeru radiš, nikako ne zdvojiš, te da narod još za malo dana uzdržiš u vjeri i pokornosti."¹⁷

Bernardin Frankopan se izravno obraća njemačkom državnom saboru u Nürnbergu: pred vas dođoh "da vas na to *sjetim*, da je Hrvatska štit i vrata kršćanstva" (1522).¹⁸ Njegov sin, Krsto Frankopan – Krčko-senjski i modruški knez, pozivom na "stvari opće koristi", isto kazuje Hadrijanu VI. "Sveti Oče! Hrvatska je predziđe ili dver kršćanstva, a naročito pograničnih zemalja Koruške, Kranjske, Istre, Furlanije i Italije" (1522).¹⁹

enciklopediju sporazumijevanja, posve je shvatljivo tradirano stajalište iz kojega mit odlučuje što je povijest i u njoj događaj (*Cassiren*), te su naravno shvatljive i primjedbe onoga mitom i pred-pisanom kulturom obuzeta gledatelja: u filmu *Kosovski boj* "zaboravljen i jedan od glavnih junaka bitke Jug-Bogdan sa svojih devet Jugovića koji su *svi izginuli* na Kosovu" – *Politika*, 7. 7. 1989. (Usp. također, I. Paić, *Ruža i križ*, Alinea, Zagreb, 1991: 99-105). U kakvom su međusobnom odnosu mitsko, epsko i folklorno i već spomenuta "knjigovodstvena kultura", može se vidjeti i na primjeru slučaja Parčić ili Sv. Spasa 1988. (Z. Gall, *Epsko protiv Gutemberga*, Vijenac, 20. travnja 1995).

14

"...nijesmo nepravdano rečenu našu kraljevinu prozvali osobitim štitom ili pravije predziđem ovoga našega kraljevstva Ugarske (*precipum scutum vel potius antemurale huius regni nostri Hungarie appellaverimus*)" – N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526*, Šk. knjiga, Zagreb, 1972: 367.

15

Na saboru u Nürnbergu 1522. nadvojvoda Ferdinand je nazvao Hrvate "kršćanski viteški narod" koji poput štita stoji ispred Štajerske, Koruške i Kranjske te čitave Srednje Europe i zapadnog kršćanskog svijeta (Usp. Valentić, O etničkom korijenu hrvatskih i bosanskih Srba, *Časopis za suvremenu povijest*, Inst. za suvremenu povijest, Zagreb, 1992, 3 : 13).

16

N. Klaić, *op. cit.*, 370.

17

N. Klaić, *op. cit.*, 370-1. Slabije se opominje, a ustreba li i prijetvorno moli, te ih se pritom upućuje na uzdarje Božje. No istodobno, jaki "francuski Franjo I., kralj najkatoličkije zemlje, bez ikakvih skrupula sklopio (je) savez s Turcima da bi napakostio svomu rivalu, rimsko-njemačkom caru Karlu V." (Glavičić, 1979:60,61).

18

N. Klaić, *op. cit.*, 381.

Riječ o predziđu i njezine inačice pronose se kroz hrvatsku političku povijest i književnost do naših dana: "Mi u sred Europi ležimo nama se prieti istok i zapad..." (J. Drašković).²⁰ Kvaternik i Preradović govore isto: "Hrvati! sjetite se! Prvi vaš jest boj...Mi smo predstraža svijeta kao što tečajem trinaest vjekova vazda bijasmo".²¹ Pjesnik u stihu ranije veli: "Pobit će se do dva svijeta,/ po prilici svoj; /Na predstražah mi smo četa,/ Prvi naš je boj!"²² Boreći se za svoj opstanak, Hrvatska već "pet stoljeća prkosiše Istoku i Zapadu" (A. Starčević).²³ I biskup Strossmayer razumije položaj Hrvatske predziđem i sjecištem interesa Njemačke i Italije.²⁴ Hrvati su Račkom "četa na predstražama dvaju svjetova."²⁵ Prisposodi vrata, dveri, Supilo domeće *most*: "Hrvatska kao most na Balkanu znači: Hrvatska stafaža Beča i Pešte za *Drang nach Osten*", pa tako uvodi i jednu od inačica predziđa: "Nama je jedini spas i naša je jedina misija da danas budemo predziđe i štit Istoka, bedem Balkana."²⁶

Ratne 1944. Krleža bilježi: "Mi smo Bizantu i Vatikanu i Mlecima i Beču bili *Antemurale* vjekovima, sve do njihovih propasti, a i habzburška Austrija nestala je sa pozornice nesvjesna do posljednjeg dana svoje egzistencije, da bi je kurdistanski đavao bio odnio već u šesnaestome stoljeću, da nije u njeno ime za njen račun bio odnio nas."²⁷ A godinama ranije, 1919, riječima Preradovića, Kvaternika i Račkoga pridaje i nova značenja: "Ponosimo se da smo bili 'Predstraža

19

Gligo (ur.), *Govori protiv Turaka*, Logos, Split, 1983:356.

20

J. Drašković: *Disertatia iliti Razgovor darovan gospodi poklisarom zakonskim i budućem zakonotvorcem kraljevina naših, za buduću Dietu ungarsku odaslanem*, Karlovac, 1832: 19.

21

E. Kvaternik, *Politički spisi*. Rasprave, govori, članci, memorandumi, pisma, Zagreb, 1971:444.

22

P. Preradović, *Na Grobniku*.

23

A. Starčević, *Politički spisi*, Zagreb, 1971: 124.

24

Strossmayer, Rački, *Politički spisi*, Zagreb, 1971:210.

25

Op. cit.,. 291.

26

U polemici s jednim člankom u *Agramer Tagblattu*, F. Supilo veli: "danas je borba drugačija i ciljevi su drugačiji...Zato je upravo smiješno kako će nas netko štedjeti ako mu kažemo kako smo mi štit Zapada. Koga mi branimo i od koga? Od Turaka? Od balkanskih Slavena? A opsjenjujemo li se i nadalje i zavodimo s *predziđem kršćanstva*, onda to znači da pogodujemo prodiranju Zapada na Istok." (*Politički spisi*, Znanje, Zagreb, 1970: 238, 239, 271,272).

27

Panorama.

Evrope', ali da li je tome doista tako, to je pitanje. Biti ili ne biti 'Predstraža Evrope', šta to znači? Koliko li te nesretne Evrope ima danas među nama?"²⁸ Recentni osvrti na značenje i smisao "predziđa" dijelom su na crti tradiranih shvaćanja, dijelom su i produblјivanje Krležine kritičke poante; kritika su u Hrvata lakovjerna odnosa prema Europi;²⁹ mogu se nazrijeti u izbojima svijesti o europskim grijesima prema Hrvatima od 1991;³⁰ predzidni se značaj hrvatskoga opstanka uzimlje dovoljnom odrednicom razumijevanja položaja i zadaće Hrvata i hrvatske države danas; također se osporavaju takva uvjerenja.³¹ Napokon, nizanje se primjera može okončati s nekoliko geostrategijskih i geopolitičkih naznaka o pograničnom položaju hrvatskih zemalja iz kojega "proizlaze za hrvatski (pogranični) narod teške posljedice i još teže dužnosti."³² – "hrvatske su zemlje ... položene na kraju kontinenta, stoga su na putu svakom gibanju... pa su Hrvati kao vječna straža na toj strani" – prema Istoku, "stojeći na pragu Zapada" – "trošili svoje snage, nekoliko puta gotovo do iznemoglosti;"³³ u prostornom obliku "hrvatske geopolitičke potkove utjelovljene su povijesne brazgotine njezina položaja, izloženoga smjerovima kretanja i sudara europskih i svjetskih sila."³⁴

28

Panorama.

29

"Usprkos brojnim dokazima što ih svjetska povjesnica valja od predhistorije do danas i usprkos teškim iskustvima što su se nagomilala na našim plećima, *hrvatski je narod zadržao naivno i podosta nezrelo shvaćanje o povijesti kao o areni u kojoj dominiraju povjerenje, nesebičnost, solidarnost, humanizam i altruizam*, a ne tvrda računica, kratkoročan i dugoročan interes, egocentričnost i hladna (pa i cinična) koristoljubivost. *U tom smislu mi doista jesmo mali narod*, jer veliki narodi dobro znaju da povijest ne pozna milosti i da je u toj krvavoj kartaškoj igri najopasnije računati na jednog jedinog saveznika, a ne na cjelokupan raspored sila koje su u igri" (M. Lasić, *Tri eseja o Evropi*, Hrvatsko vijeće europskog pokreta, Zagreb, 1992: 15).

30

Europski su grijesi: ignoriranje, arogancija, hipokrizija, beščutnost, lijenost, egoizam i taština (P. Pavličić, *Lament over Europe, The Bridge*, Zagreb, 1994).

31

I na stranicama dnevnoga tiska (*Vjesnik* 16.1. i 16. 2. 1995.), čitatelji žestoko srazuju svoja oprečna gledišta o tomu jesmo li mi predziđe i trebamo li to biti te kako se danas međusobno odnose ekumenski duh i mitski neanalitični, nekritički nazor o predzidu. Da bi "predziđe kršćanstva" trebao biti općenito poznat naziv, vidi se i po tome što je zadani "nadimak" pogađanju igračima "Kola sreće" na HRT (10.4.1995). Također: "Na izmaku 20. stoljeća, ovdje, na *predzidu kršćanstva*, dogodila se zloraba petokraka" (Iz najave TV-drame, *Vjesnik*, 7. travnja 1995).

32

Pilar, *Politički zemljopis hrvatskih zemalja, Geopolitička studija*, Sarajevo, 1918:7.

33

Lukas, *Hrvatski narod i hrvatska državna misao*, Zagreb, 1944: 131.

34

Hrvatska (Zadanost i usmjerenja), HAZU, Zagreb, 1992:28.

Oko *predziđa* nastaje prilično siromašno jezično polje. U petstoljetnom rasponu prevladaju ponavljanja nekoliko početnih tvrdnji, a oko te riječi stvara se semantički okup koji – unatoč svim povijesnim i duhovnim mijenama – održava živim višestoljetno shvaćanje o predzidnu položaju i značaju Hrvatske. Ono se može sažeti u nekoliko uvida – već pretpostavljenih u spomenuta tri iskaza – o tomu kako su drugi označili Hrvatsku i Hrvate, kako Hrvati sebe razumiju, što im je mjesto opstanka, kako očituju svoj predzidni značaj te svoj stav prema činjenici – predzidu:

Prvo. Hrvati su početno *označeni* predzidom, štitom, najtvrdim štitom (*scudum solidissimus*), braniteljem koji odbija mač od glave kršćanstva, kršćanskoga svijeta, kršćanskih država, vjere i zajedničke stvari.

Drugo. Hrvati se *ćute*, vide sebe i *sebe razumiju* štitom i vratima, predzidom i dverima, pograničnim narodom, (vječnom) stražom te bedemom kršćanstva, kršćanskih država, njihovim braniteljem i onim tko se od njih brani.

Treće. Hrvatsko *mjesto* boravka i opstanka jest neka sredina, ono što je između svjetova, između Istoka i Zapada (koji se Hrvatima prijete), predstražno polje svjetova, pogranični položaj, prag Zapada, most, mjesto na putu sila gibanja, sjecište interesa i poprište sudara raznih sila.

Četvrto. Svijesti se narodna opstanka predzidni značaj Hrvata i Hrvatske *očituje* prema nekome ili nečemu posve određenu, prividno određenu i nečemu što tek treba jasno i pouzdano odrediti (Zapad, Europa, Srednja Europa...).

Peto. *Odnos* svijesti narodna opstanka prema njoj (*u njoj*) nedvojbena činjenici – predzidu: iz nje slijede teške posljedice i dužnosti, ona je izvor ponosa što ga treba kritički promisliti, predzide je ono što svijest narodna opstanka želi ostati, čemu se opire, ne prihvaća ideju i zbilju predziđa kao (trajnu) odrednicu svoga života i nipošto ne pristaje na predzidan život.

Ovih pet uvida sudjeluju u razumijevanju svakog *sada* i *tu* svijesti narodna opstanka. Svijest je u mreži povezanih samo-određenja: biti označena, sebe na određen način razumjeti, biti na predzidnu mjestu, očitovati se i različito se odnositi prema činjenici (predzidu). Ona sudjeluju u tvorbi simbola i znakovlja kristalizirana identiteta, samo-prepoznavanja svijesti kao svijesti narodna opstanka; pet uvida također imaju udjela u nastajanju pojmovnosti koja nosi problemsko polje (s njegovim simbolima i znakovljem identiteta), a u zahvatu pitanja svijesti o bitku opstanka i skrbi za bitak-u-svijetu.

Ocrtano jezično polje nije posve prozirno. U njemu se naziru teškoće svijesti narodna opstanka. Ona se nosi s otporima sjećanju i zaprekama uvjeravanju (druge) svijesti, kojoj predzidno stanje i prireknut predzidni hrvatski položaj nisu očekivano bjelodani.

3. SVIJEST KOJA (SE) PODSJEĆA I KOJA UVJERAVA

Hrvatska je (bila) predziđe! – iskaz je što ga svijest rabi kao priopćaj i uputu. Njime kazano ona daje i drugima vidjeti. S njima nastoji podijeliti iskazom pokazanu određenost Hrvatske (prirok *predziđe*) u zajedničkom bitku-u-svijetu.³⁵ Uspjeh priopćaja i upute nije zajamčen. Štoviše, mnogokratnim ponavljanjem ono navlastito pokazanoga ne postaje svijesti narodna opstanka nužno bližim, ni drugoj svijesti priopćivijim i uputnijim. Hrvatskoj prireknuto (*predziđe*) može prikriti svoju bit pod naslagama rasuda nastalih prenošenjem predaje u kojoj vrijedi Hrvatska je (bila) *predziđe!* Opća prepoznatljivost i neupitnost – da je *predziđe* predikat Hrvatske – može dovesti svijest na prag bezličnog prosječnog se kakav je u izrazu "živi se (ili živjelo se) na predziđu". To bi trebalo značiti sebi i drugima posvemašnju razumljivost tvrdnje: živi se³⁶ ili živjelo se, kao što se uopće može živjeti na predziđu kršćanstva, Europe, Zapada, ili u Supilovoj inačici – Balkana, a da pri tomu mišljenjem ostane netaknut značaj Hrvatskoj prireknuta predziđa. No dio sastavnica jezičnog polja predaknog polja pokazuje da ispod te samorazumljivosti leže neke teškoće svijesti:

U obzoru svojih očekivanja svijest narodna opstanka oblikuje priopćaj – Hrvatska je (bila) *predziđe!* – raspoloživ analizi njegove istinosne vrijednosti. No pod njim struji svijesti važnija namjera, koju se može ozbiljiti tek uspjelim razgovorom s drugom sviješću i sa sobom. U priopćaju svijesti narodna opstanka nazočna je njegova očekujuća performativna snaga: ono priopćujuće i upućujuće iskaza zahtijeva *uvjeravanje* kojim bi se sugovornika imalo pobuditi na djelovanje, na očekujući stav i čin. Uspjeh uvjeravanja nije zajamčen ni kad se, osim istinitosti iskaza, ispune uvjeti skladna osjećajnoga nagovaranja i racionalna dokazivanja. Sastavnice očitana jezičnog polja pokazuju kako se teško održava taj sklad te kako je teško dostižna uvjerljivost *nečega* što svijest drži očevitim. Tako Krsto Frankopan Hadrijanu VI. jednostavno veli "Hrvatska je *predziđe* ili dver kršćanstva" (1522): priopćuje Papi ono što bi u obzoru *očekivanja* svijesti narodna opstanka trebalo biti poznato.³⁷ On zapravo *podsjeca*

35

Iskaz primarno znači *pokazivanje*, on je *predikatizacija* – predikatom subjekt biva *određen*; iskaz nadalje znači priopćenje, izričaj, pa je davanje vidjeti Drugima što je pokazano na način određivanja....(Heidegger, *Sein und Zeit*, par. 33.).

36

Naravno, u tome se lako prepoznaje bezlično se (Heidegger, *op. cit.*, par. 25).

37

"Trebalo bi biti poznato" isto je ovdje što i viđenje *nečega* u svjetlu vlastitih očekivanja. A obzor ustanovljenih očekivanja zajedničke borbe kršćana protiv Turaka očitovan u mnogim poslanicama papama – do Marulićevih primjetno iznevjerenih očekivanja u pismu Hadrijanu VI. (1522.) i u *Posljednjem Kristovu sudu* – daje za pravo potonjim ocjenama: "Neprijatelj za rimski orijentirano kršćanstvo nije bio Turčin nego Luther" (V. Filipović, *Filozofska misao Marka Marulića*, u: Marko Marulić, *Pouke za čestit život s primjerima*, Globus, Zagreb, 1986: XVI); za Lava X. i kratka pontifikata Hadrijana VI. nedvojbeno je u Rimu postojala svijest o Hrvatskoj kao predziđu, no s Lavom X. okončava srednjovjekovno papinstvo, a tridentski i posttridentski papizam bijahu nešto novo i glede

Petrova namjesnika na tu činjenicu blago mu se prijeteći savezom s turskim neprijateljem. Nešto ranije, iste godine, Bernardin Frankopan samo *podsjeća* njemački sabor – Hrvatska je predziđe; ona je nekoliko stoljeća potom neupitna i E. Kvaterniku, te je treba – sukladno drugom od tri navedena iskaza – i Hrvatima prizvati u sjećanje: "Hrvati, *sjetite se!*" da ste predstraža između svjetova te zato "prvi vaš je boj."

Iskaz "Hrvatska je (bila) predziđe" ostaje tako između oblika konstativa i njegove performativne motivacije i zadaće, njegove očekujuće perlokucijske moći. Tomu je razlog što pripočujuća i upućujuća vjerodostojnost tvrdnje Hrvatska je (bila) predziđe, doista nije osigurana istinosnom vrijednosti Hrvatskoj prireknutoga *predziđa*. Uvjerljivost suda nije u dokazu njegove istinitosti. Ona je ovisna o uspjehu namjere – *uvjeravanja!* Druga se svijest prema predziđu odnosi niječno ili potvrdno kao *činjenici svijesti narodna opstanka i kao vlastitog činjenici* koja bi zahtijevala određeno držanje prema očekivanju uvjeravatelja i nagovaratelja. O načinu toga odnosa ovisi hoće li obje svijesti ono pripočeno i u njegovoj određenosti pokazano dijeliti u zajedničkom bitku-u-svijetu.

Svijest narodna opstanka uvjerava drugu svijest pod, čini se, uglavnom *neupitnom postavkom* da s njom dijeli zajednički bitak-u-svijetu te da su pripočaj i uputa pouzdano adresirani.

Svijest narodna opstanka nastoji uvjeriti kršćansku, katoličku, europsku, zapadnoeuropsku, srednjoeuropsku svijest, svijest zapadne kršćanske civilizacije, svijest "međunarodne zajednice"³⁸... da Hrvatska jest predziđe! Ali svijest opstanka maloga naroda rijetko uspijeva izboriti uvjete uspješnu uvjeravanju moćna sugovornika. Ta je svijest češće u ne-prilici jednosmjerna *nagovaranja* drugu svijesti. Kroz to uvjeravanje i nagovaranje provlači se dvojako kao da:

moći, mogućnosti ujedinjavanja i vođenja kršćana. (Usp. G. Barraclough, *The Medieval Papacy*, Thames and Hudson, Singapore, 1992: 194, 197).

38

U nazivu "međunarodna zajednica" sabrana su kroz povijest nakupljena protuslovlja u pojmu općenitosti kao jamstvu i središtu sigurnosti malih naroda te njihovih očekivanja. Mali se narodi, u prošlosti i danas, teško nose s ugrozama sigurnosti, čak opstanka, u *anarhičnu svijetu* suverenih država (Usp. R. P. Viotti, *International Relations and Defense Policies of Nations: International Anarchy and the Common Problem of Security*, u: Murray, Viotti (ed), *Defence, Policies of Nations*, The John Hopkins Univer. Press, London, 1989:11). Pod pritiskom sve učestalijih ratnih sukoba obrazloženo se danas napada službena pravna paradigma agresije (R. H. Spencer, *A Just War Primer*, *Military Review*, February, 1993: 21; M. Walzer, *Just and Unjust Wars*, Basic Book, N. York, 1992:59-85). Napadaj nije više naglašeno vođen vjerom u neku nadinstanciju i obvezujuću općenitost nego osloncem na pravo države na pravedan preventivni udar u trenutku bjelodane ugroze njezine suverenosti. Međutim, osim rijetkih, male države nemaju tu snagu pretjecanja agresije. Između hrvatskog 15. i 16. stoljeća, od radikalne ugroze njezinih povijesnih prostora i rasprava o paradigmi sigurnosti nadomak 21. stoljeću, prilike se nisu bitno promijenile: mali narodi – na rubnim sivim, i između velikih sila nedovoljno definiranim, prostorima žive svoju povijest u kojoj *svijest narodna opstanka uglavnom ostaje nerazumljivom onim kodovnim sustavima, enciklopedijama, kako su razvijane u jezgrama prostorom, brojem i moći velikih naroda*. Veliki se štite vlastitom ili udruženom snagom, mali se uzdaju u *pravednost i pravo*, koje će ovisno o svojim interesima primijeniti veliki.

Jednim se očekuje da će priopćeno i iskazom pokazano kršćani razumjeti kao kršćani, Europljani kao Europljani, međunarodna zajednica kao međunarodna zajednica i tako redom. U svemu se, dakle, pretpostavlja da će adresat poruke misliti i postupati sukladno pripisanom mu *bitku* kršćanstva, katolištva, Europe ...međunarodne zajednice; da će uvjeravani i nagovarani misliti i djelovati prema *naravi* koju mu pririče svijest narodna opstanka.

Drugo je kao *da* i samo podvojeno. Ono pokazuje kakvim se Hrvati čute, vide sebe i sebe razumiju – kako je i naznačeno u jednom od pet uvida stečenih izgledom predzidnog jezičnog polja: štit, vrata, predziđe, dveri, bedem, ... Ovaj se način kao *da* primiče onom ontološkom sklopu *kao-da* i razmotrit će se u slijedećem odjeljku. Uz to, kao *da* ima svoju legitimacijsku značajku: u mnogim epistolama naših i našijenaca, od 15. stoljeća do danas, priopćivanjem se i pokazivanjem također iskazuju legitimacijski zahtjevi oslonjeni na više *pričinskih kao da*:

kao da Hrvati nisu tu, na *mjestu* svoga boravka i opstanka, radi sebe nego radi nekoga ili nečega izvan njih;

kao da Hrvati ne smjeraju zadovoljavanju vlastitih potreba i ostvarenju svojih interesa, nego su tu *radi drugih* za koje se bore i napušteni u neravnopravnim bojevima stradavaju:³⁹ prostor i prilike stječu predzidni značaj ako su to radi nekoga ili nečega *izvan* njih i izvan onih kojima je predziđe mjesto boravka i opstanka;

kao da neupitne zasluge u obrani Zapada mogu nadvladati interese i cinizam novovjekovne politike kako se ona još pod legitimacijom poopćivih interesa (za ugroženu Hrvatsku – očekivana jedinstva kršćanskih, demokratskih ... država) na Zapadu nezadrživo probija;

kao da je ikada postojao (željeni i Hrvatima životno važan) posve homogeni kršćanski *bitak-u-svijetu* baš u odsudnim desetljećima oblikovanja hrvatske prostorne potkove;

kao da konstrukti poopćiva bitka Zapada doista prema Hrvatima obvezuju države, velike narodne, staleške i klasne skupine dok pitaju i skrbe o vlastitu bitku-u-svijetu; napokon,

kao da svijest narodna opstanka nije – baš u djelu Marka Marulića, pobornika obnove jedinstva svjetovne zajednice kršćana – prije pola tisućljeća iskusila

39

Već spomenuto pismo Karla V. banu Petru Berislaviću podvodi *hrvatsko biti ili ne biti* pod već ideologijski rabljenu "opću stvar" do koje Europi unutarnjih protuslovlja i vladavine posebnih interesa više i nije stalo, ali se veli: kao i do sada brani "*stvar kršćansku*" (N. Klaić, *op. cit.*, 370-1). Cinizam nastajuće novovjekovne politike ovdje je vidljiv, a instrumentalizacija hrvatske svijesti narodna opstanka u kojoj – kako pokazuju navedeni primjeri obraćanja Hadrijanu VI. i Saboru u Nürnbergu – još živi nada u jedinstvo i moć zemaljske zajednice kršćana – pokazuje se iskonom ideologijske uporabe ideja. (Prema P. Ricoeuru, o ideologijama se može govoriti tek od nastanka korjenitih protuslovlja temeljnih ideja, a integracijska funkcija ideologije dana je njihovim sukobom; *Lectures On Ideology and Utopia*, Columbia Univ. Press, 1986:259)

posljedice raspuknuća kršćanskog bitka-u-svijetu i prevlast svjetovnih posebnosti nad općenitošću *ideje* svjetovne zajednice kršćana.⁴⁰

Uvjeravanje ide u dva smjera. Jednim prema drugoj svijesti (dodoh "da vas na to sjetim", B. Frankopan) i drugim smjerom prema sebi, istodobno kao govorniku i sugovorniku: Hrvati, sjetite se! (E. Kvaternik). Složena dvosmjerna strategija uvjeravanja i nagovaranja vjerojatno pobuđuje i "djelatnost sjećanja", utemeljenu na zaboravljanju u procesu proizvodnje povijesti i predaje⁴¹ kao sustava znakova, značenja, simbola i smislova razumljivih pod vidnim kutom njihova *predzidnog/predstražnog* značaja.

Ipak, unatoč svim uvjeravanjima i nagovaranjima, ne prepušta li svijest nešto zaboravu? Ne ostavlja li tako neproblematiziranim vremeni-prostorni-egzistencijalni značaj *predziđa* skrbeći za svoj bitak-u-svijetu? Ako *takav* značaj *predziđa* ostavlja neproblematiziranim, razložno je i pitanje: *što* to ona zaboravlja dok drugu svijest i na neki način sebe podsjeća *Hrvatska je (bila) predziđe* ?

4. SMISAO ISKAZA "MI SMO (BILI) PREDZIĐE"

Svijest se čuti i sebe razumije *predziđem*. Ono što u drugom iskazu kao značajku pririče Hrvatskoj, u trećem drži vlastitim određenjem. No *predziđe* prireknuto Hrvatskoj i *predziđe* kakvim se čuti svijest narodna opstanka ipak ne mogu biti isti: jedno je svojstvo neživoga (Hrvatska), drugo je pripisano živom (Hrvati, hrvatski narod – s kojim se svijest poistovjećuje).

Je li sada riječ o dva međusobno neovisna pojma istoga naziva – *predziđe*? Ili je njihov međusoban odnos možda ovaj: što se Hrvatskoj pririče kao *svojstvo*, po samorazumijevanju svijesti spada u njezino *štostvo*, štostvo Hrvata? Tako bi ipak *isto* bilo na dva načina prireknuto: Hrvatskoj kao svojstvenost, a Hrvatima kao samopripisana odredbenica. Ako svijest *predziđe* razumije sastavnicom svoga štostva, znači li to da ona karakteristike znanstvena sadržaja pojma "predziđe" (usp. 4.1) razumije značajkama vlastita opstanka dok pita i skrbi za svoj bitak-u-svijetu?

Kako je takvo što uopće moguće?

40

U drugim dijelovima studije o hermeneutici hrvatskoga *predziđa* pokazalo se da Marko Marulić, osobito u pismu papi Hadrijanu VI, ustanovljuje *arhe* nelamentozna, protužalopojna smjera mišljenja u svijesti narodna opstanka, što je dijelom zatrpano pod drukčijim tumačenjima značaja *Epistole*.

41

Na posredne veze s gornjim sjećanjem/zaboravljanjem – u nekom od mogućih povijesnih i političkih prilika i složaja – upućuje Dunja Rihtman-Auguštin (O konstrukciji tradicije u naše dane, *Narodna umjetnost*, 29, Zagreb, 1992: 28 i d.), a među inim i kratkim izvodom o *zaboravljanju* kako ga razumije moderna antropologija: "Djelatnost sjećanja kao refleks uvjeta i okolnosti uvijek je nezaobilazna, jer je 'zaboravljanje' samo oblik sjećanja; ono što se dogodilo biva zanijekano pri čemu se to odlaže na nekom drugom mjestu pamćenja" – Utz Jeggle (Rihtman-Auguštin:29)

Našem interesu za *iskustvo* svijesti narodna opstanka predziđe se zapravo izvlači iz skupa nastala na predmet orijentiranim mišljenjem (predziđe = predmet, objekt). Izvlačenjem se na očitovanje izazivlje ono što je u iskustvu svijesti doista živo.⁴² Znanstveni pojam predziđa se ne odbacuje, nego se izvlačenjem napokon *uvlači* u živo iskustvo svijesti koja tvrdi: Mi (Hrvati) smo predziđe. Doslovnost iskaza Mi smo predziđe primiče se tako *izvornosti pitanja* o svijesti (narodu) koji se čuti predziđem. U kretanju od doslovnosti prema izvornosti iskaza podrazumijeva se *obrat*: postajući sastavnicom njezina štosstva, predziđe gubi predmetni značaj svijesti narodna opstanka.

U prethodnu iskazu *Hrvatska* je (bila) predziđe, samo se predziđe pokazalo poprištem ili onim *na čemu* se nešto događa. Na njemu hrvatski narod sudjeluje u davno započetoj igri. Igra je nizom preoblika predana *sada* skrbećoj svijesti narodna opstanka.⁴³ Kao poprište, predziđe je prostor igre. Na njemu se srazuju potrebe, interesi i moći djelovanjem kontinentalnih sila gibanja (Pilar), kretanja i sudara europskih i svjetskih sila. Na poprištu-predziđu svijest narodna opstanka nastavlja i započinje, nizom preoblika pronosi i dalje predaje priču nastalu u labirintu njezina povijesna opstanka.⁴⁴ Prebačajem od iskaza *Hrvatska* je (bila) predziđe u iskaz *Mi* (Hrvati) smo (bili) predziđe, nastaje i spomenuti obrat: predziđe više nije poprište toj svijesti, nego je, sudeći prema samoizreci, već nekako *ona sama*. Izgubljeno predziđe kao naspramnost i kao poprište tek *sada* je svijesti bliže. Svijest ga ima u sebi i u sadržaju samoizlaganja kojim se daje vidjeti i *kao predziđe* jednom simbolizacijom koju prožimlje ontološka silina sklopa *biti-ka*. Predziđe je u načinu njezina bitka-u-svijetu. Svijest više ne može o njemu pitati i za njega skrbiti kao da je tu riječ o nečemu što ona nije. Besmislenost doslovno čitanih tvrdnji *Mi* smo predziđe *i/ili* štit, vrata, bedem, štit i oklop (*scutum*

42

Odluka o cilju što ga sebi ova razmatranja postavljaju oslanja se – kako je u jednoj bilješci već spomenuto – na zahtjeve naravi toga što se događa u tematskom polju, pak ne na zahvatima koji ga totaliziraju podvođenjem njegovih živih sila pod zahtjeve kakve pragmatike univerzalističkih pretenzija. U jeziku "slabe misli" isto bi se moglo ovako reći: "... cilj edificirajuće filozofije jest očuvanje tijeka razgovora, pak ne nalaženje objektivne istine. Takva je istina, u granicama gledišta što ga zastupam, normalan rezultat normalna diskursa. Edificirajuća filozofija nije samo abnormalna već je i reaktivna filozofija koje je smisao samo u prosvjedu protiv pristupa kojim se razgovor guši propozicijama u korist opće sumjerljivosti hipostaziranjem nekog povlaštenog skupa opisa" (R. Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature*, Prin. Univ. Press, Princeton, N. Jersey, 1980: 377).

43

Igra je opremljena svim oblicima, simbolima i sredstvima njezine provedbe. U zadanu obrazloživu okviru ona udružuje pojmove sveukupnosti, pravila i slobode igrača (Chevalier, Gheerbrant). Ona je i simbol borbe, štoviše sama borba. No ma kakva se igra vodila, ona je svagda providena nekom *pričom*: na predziđu kao određenu poprištu i prostoru, kao mjestu hrvatskoga opstanka i sjecištu mnogih sila, svijest narodna opstanka sudjeluje u igri koja ima svoje logičko, semantičko i pragmatičko "zajedništvo" sudionika: u međusobnim razlikama, u suradnji i u protuslovljima, uzajamnim, čak radikalnim, poricanjima, nastaju njihova međusobna očekivanja u skladu s vlastitim poimanjem naravi i pravila po kojima se igra.

44

Usp. bilješku 3.

et clipeus),⁴⁵ najtvrdi štit, predziđe i štit – kao običnih riječi običnu čitanju – povlači se pred njihovom izvornom smisljenošću. One su svijesti narodna opstanka (koja se pred čuti predziđem) i našem mišljenju njezina iskustva, žive bitstvene odrednice bitka-u-svijetu. One pripadaju, kako je naprijed rečeno, načelno određenu sklopu *biti-ka*. Zato su neuporabljive za tumačenje značenja *predziđa* kao u ranijem iskazu *Hrvatska je predziđe*. Svojom pripadnošću sklopu *biti-ka*, one sudjeluju u tri načina života svijesti *predziđna* narodnog opstanka: *biti između, ni tu ni tamo biti te radi sebe biti tu*.

4.1. Biti između

U kratkoj znanstvenoj odredbi predziđe je područje istaknute obrane, neprestano ratno poprište (*frontier*) koje štiti zaleđe (*hinterland*).⁴⁶ Ono dakle nema svrhu u sebi nego je *radi* obrane svoga zaleđa. Uvijek je nekome ili nečemu – predziđe. To što se predziđnici – štiteći zaleđe – bore i za *vlastiti* opstanak, ne spada u izrijekom dani sadržaj odredbe. Biti na području istaknute obrane u odredbi znači: biti radi sigurnosti zaleđa. Tomu odgovara i *Antemurale Christianitatis*, davni naziv utvrda pred zidinama Edese za križarskih ratova (1143). Ali istim nazivom Bernard od Clairvauxa oslovljuje i *branitelje* toga grada, što je – metodički gledano – istovrsno iskazu Hrvati su predziđe (kršćanstva). Razložno je ustvrditi: biti predziđe (tj. branitelji, dakle i Hrvati) znači *biti između* zaleđa i neprijatelja. *Biti između*, nije svijesti narodna opstanka samo odgovor na pitanje *gdje je* i na kakvu je ona geostrategijskom i geopolitičkom prostoru – kamo upućuje iskaz Hrvatska je predziđe. Kažu li Hrvati *Mi smo predziđe*, oni *egzistencijalno*, pak ne samo prostorno, priopćuju *Mi-ovdje*, *Mi-predziđe*, *Mi-između*. *Između* je odredba ovoga *Mi (Hrvati)*. Iskazom se priopćuju dakle i određeni načini bivanja. U kazanom svijest "misli sebe u egzistencijalnoj prostornosti".⁴⁷

Znanstvena odredba predziđa i iskazano *Mi-između*, već su nekako obuhvaćeni jednim davnim prigodnim opisom znatna simboličkog naboja. U povlastici što ju je Kraljevini Slavoniji 1496. za novi grb izdao Vladislav Jagelović II. – nazvavši je "osobitim štitom ili pravije predziđem" – taj je nasljedan i trajan znak ovako opisan: "...u jednom trouglu štita dvije (su) rijeke gore imenovane (Sava i Drava) naslikane poprečno i izravno, a u sredini među njima na preostalom prostoru, na polju naime posve neobrađenom rečenu kunu, stari njihov lik, i to u boji prirodnoj i vlastitoj; ostala pak dva polja istog štita, koja zapremaju vanjske strane rečenih rijeka, jesu naličene posve nebeskom (modrom) bojom, a u

45

Među samooznačnicama Hrvata i Mađara svakako su i *štit i oklop*, par što se već sredinom 15. stoljeća pojavljuje u diplomi kralja Ugarske Vladislava I. (v. S. Brodarić, *Mohačka bitka 1526*, Dukat, Vinkovci, 1990: 15, također Brodarićev *Govor pred papom Hadrijanom VI.*, 4. rujna 1522. 88. i d.

46

V. *Opća enciklopedija* Leksikografskog zavoda, 1, 1977.

47

Usp. Heidegger, *op. cit.*, par. 26.

gornjem je jedna zvijezda, koju hoćemo nazvati Martovom zvijezdom zbog neprekidnih ratova što ih vodi rečena kraljevina Slavonija i njezini žitelji protiv rečenih Turaka...⁴⁸ Heraldličko tumačenje grba ne spada ovdje.⁴⁹ Predziđe je jasno i strogo određen prostor *između* dviju rijeka. S obje strane polja je *nebo* i na njemu "Martova zvijezda". Pravom crtom dviju rijeka Slavonija-predziđe odijeljena je od neba. Ona je *između*. Povijesni složaj, zemljopisni položaj, neprijatelj i volja vladara određuju joj predštitnu ulogu, a Mars je znamen njezina značaja. Kraljevskom povlasticom, grbom, simbolički se određuje što je Kraljevina Slavonija Ugarskoj, pak ne što je ona *sebi*. Ali u načinu *biti između*, svijest izlaže sebe i daje sebe vidjeti bez obzira na razliku između biti nekome (predziđe) i biti o sebi. Svijest sebe određuje u već (za) danom određenosti:

Kao odrednice egzistencijalne prostornosti, Mi-predziđe, Mi-između, čvrsto povezuju prostorno *između* i egzistencijalno *biti*. Zato *biti između* obuhvaća oživljen prostor (predziđe) i bivanje naroda: opis zemljopisnih značajki takva prostora – koji onim obratom gubi svijesti predmetan značaj – *de facto* je neodvojiv od samoprikazivanja egzistencijalne prostornosti svijesti narodna opstanka. Dok se predziđe misli na podlozi uzorna primjera simbolike opisana grba, *biti između* znači biti jasnom granicom odvojen od svjetova (od neba), znači biti (vječna) "predstraža svijeta", "četa na predstražama svjetova" (Rački). Takvo je *biti između* postojano i, reklo bi se, usudbeno što njezina opstanka. Ono je (za)danost i određenost svijesti. Svijest se u tim granicama iskušava. Ne kuša ih prijeći koliko to *biti između* čuti i razumije odrednicom svoga štovstva i značajkom identiteta. Ako su Hrvati vječna (Lukas) predstraža svijeta (svjetova), onda je vremenost bitka-u-svijetu zaustavljena u (vječnom) postojanom *biti između*. Vječno je prostorno egzistencijalno *biti između* poput krletke: svijest je zatvorena u svoje *biti između*. U svemu je započeta prije nego što bi i pokušala nešto započeti. Njezin prostorno egzistencijalni odgovor na pitanje *gdje je* ne vodi slobodnu odnosu prema predaji i predanome. Dakle, ni prema sebi. Takvim se odgovorom deproblematizira opstanak: ukidaju se pretpostavke *pitanju* o njezinu odnosu spram predaji i predanom. Određenošću i postojanošću opisanoga *biti između*, svijest više nije u povijesnom *labirintu* zagonetke i izbora. Nije u labirintu-enciklopediji smućujućih i zbunjujućih putova, dez-orijentirajućih pravaca i njihovih sjecišta. Ako je s *biti između* i dan kakav labirint, onda je to onaj kretski u kojem se posjetitelj ne može izgubiti. U njemu vlada slijepa nužnost. Labirint je tu, strukturalno gledano, sam po sebi Arijadnin konac.⁵⁰

48
N. Klaić, *op. cit.*, 367, s latinskog V. Klaić.

49
Primjerice, podrijetlo pojedinih simbola: prvi su elementi bili polumjesec i zvijezda, na novcima hercega Andrije (1197-1203), a glavni dio kasnijeg grba, lik kune, na novcu kralja Bele IV. između 1237. i 1241 (*Enciklopedija Jugoslavije*, Leksikografski zavod, sv. I).

50
V. bilješku 3.

4.2. Ni tu ni tamo biti

Prostorno egzistencijalno shvaćena simbolika na kraljevskom slavonskom grbu upućuje na jedno *biti između* koje ne izlazi iz obruča (samo)zadanosti i u svemu započetosti svijesti narodna opstanka. Nešto drukčije *između* arhetipski je strukturirano u biblijskim (mitskim) pričama. Približan mu je jezični izraz *ni tu ni tamo biti*.⁵¹ Značenjem i smislom on prelazi okvire predziđa u kojem *biti između* vazda znači *radi nekoga i/ili nečega biti* i uvijek nekome ili nečemu biti predziđe, štit i zid – kao u prikazu nastojanja svijesti koja (se) podsjeća i uvjerava da bi tako priskrbila zaštitu onih kojima je *frontier*. *Ni tu ni tamo biti* prelazi obzor svijesti koja uvjerava i nagovara da bi nakon svih iskušenja nekako dospjela u (pretpostavljeno) mirno okrilje onih kojima je otklanjala dušmanski mač od glave (Lav X.). Njezino se uvjeravanje i nagovaranje oslanjalo na više legitimacijskih kao da⁵² sukladnih postavu *radi nekoga i/ili nečega biti*.

Ni tu ni tamo biti ponajprije znači *biti na putu* od zemlje stradanja prema zemlji obilja, prema obećanoj zemlji. Treba *prijeći* pustinju koja je mjesto kušnje,⁵³ lutanja, pak *ne vezivanja*.⁵⁴ Ona jest između, ali nije trajno, usudbeno i u svemu određeno bivanje.⁵⁵ U strukturi biblijske priče pustinja je pustinjaku i putniku problem, dvojbena pitanje u tijeku samoiskušavanja; predbrežje je obećane zemlje i osebujan labirint kojim svijest luta nahodeći se ni tu ni tamo. U pustinju i na druga mjesta bliska simboličkog značenja ide se radi sebe, radi zadovoljenja navlastito svoje potrebe, radi iskušavanja snage svoje vjere, da bi se bilo sam sa sobom (Isus u pustinji) i iz nje jačim vratilo, da bi se – *ostavljajući je za sobom* – narod spasio.⁵⁶ U trećem je uvidu svijesti rečeno: *mjesto boravka i opstanka*

51

Usp. Leach, Aycock, *Strukturalističke interpretacije biblijskog mita*, A. Cesarec, 1988: 12 i d.

52

Kao da su Hrvati tu radi drugoga, kao da su radi interesa drugih, kao da neupitne zasluge mogu nadvladati postojeće interese, kao da postoji homogen kršćanski bitak-u-svijetu, kao da je neupitna poopćivost bitka Zapada, kao da svijest narodna opstanka nije ranije već iskusila prevlast svjetovnih interesa nad idejom kršćanskog jedinstva, jedinstva Zapada ...

53

Mt 4,1-11, Mk 1, 12-13, Lk 4, 1-13

54

Usp. J. le Goff, *Srednjovjekovni imaginarij*, AB, Zagreb, 1993: 77. U Novom je zavjetu obitavalište zlih duhova, mjesto kamo se Isus sklanja i traži samoću, sklonište svetog naroda iz mesijanskog doba, Crkve vjernika, kazalište je sjena, utočište... (77-79).

55

Grčko *to problema* nije daleko od predziđa u doslovnu i izvedenu značenju te riječi: a) predbrežje, obrana, zid, zaštita, oklop, štit; b) prijeporno pitanje, problem.

56

Iz Egipta, zemlje stradanja, Mojsije vodi narod kroz pustinju – iskušenje i lutanje, problem i labirint, razgovara s Bogom (koji je razgovor u Leachovoj strukturalističkoj interpretaciji biblijskog mita jedino i moguć na *ni tu ni tamo* "mjestu") – prema obećanoj zemlji u koju i ne stiže. U tome će uspjeti njegov nasljednik Jošua (Usp. Leach, Aycock, *op. cit.*, 63).

svijesti je neka sredina, ono što je između, predstražno polje (kršćanstva, Zapada ili Istoka u protugermanizacijskim inačicama predziđa), pograničan položaj, most (ne kao poveznica svjetova, nego "štafaža" – Supilo) na putu gibanja (tudih) sila, sjecište tuđih interesa i poprište sudara sila što dolaze izvana. Ove značajke mjesta boravka i opstanka svijesti su već određene i određujuće. U oblikovanu jeziku predaje – koju i sama pronosi – svijest je započeta prije nego što sada i tu nešto i pokuša učiniti u jezičnu polju svoje određenosti. Ono je stoljećima u njoj stvarana enciklopedija. Svijest se njome vlasno kreće. Rabi njezin kodovnik i pojmovnik, kao što i on rabi tu svijest. U svakom sada i tu svijest je prepuštena predaji i predanom. Pokuša li nešto započeti, dospjet će u napet odnos s enciklopedijom predziđa. Svoj početni govor (*parole*) za predzidnih prilika sredine 15. i prvih desetljeća 16. stoljeća, svijest narodna opstanka je razvila u predzidni jezični sustav (*langue*), u predzidnu enciklopediju. Vladavini te sustavno uređene započetosti, svijest se odupire pokretanjem potisnute ili nove *parole*:⁵⁷ ona tako dospijeva u napet odnos ili u otvoreno protuslovlje sa sobom radi vlastita započinjanja. S obzirom na njen udjel u stvaranju enciklopedije i njoj štovstveni značaj predziđa, svijest time svoje neupitno jezično polje preobrazuje u *problemsko* polje skrbi za bitak svoga opstanka. Usudbeno se *biti između* djelatnošću svijesti preobrazuje u *ni tu ni tamo biti*: u drugom od pet navedenih uvida svijest narodna opstanka Hrvate i Hrvatsku istodobno razumije predzidom i vratima, dverima. Razumije ih dakle u međusobno protuslovnim simboličkim određenjima. Zide zatvara, ograđuje i priječi prodor u *biti između* te ne odvaja samo napadača i njime zaštićeno zaleđe. Ono je simbol *odvojenosti i prekinute komunikacije*.⁵⁸ Vrata prireknuta Hrvatskoj (B. Frankopan) simbolom su *prijelaza* od jedne zemlje u drugu, od jednoga u drugi svijet.⁵⁹ U ovom načinu predzidna opstanka vrijedi: ni samo zid (kojim se usudbeno opasuje *Mi-između*), niti samo vrata za *hinterlad* i od njega prema drugom svijetu (te Hrvatska postaje "štafaža" obosmjernu kretanju). U simbolici i zida i vrata svijest predzidna *ni tu ni tamo biti* opet problematizira život. Opet je u svome povijesnom labirintu. To nije – kao u *biti između* – kretski labirint. Problematizacijom života (opstanka), ona se upušta u procese *pokušaja-zablude*. Kreće se povijesnim i unutarnjim joj labirintom (dez)orijentirajućih točaka i pravaca što se međusobno sijeku između

57

U lancu prenošenja svijest stvara sustav koji joj se "vraća" kao *langue*: stekavši u svijesti neupitan značaj, on nadalje može biti samo upotrijebljen dok svijest – na neki način – ne vrati životnost *parole* i moć prakse nad strukturom. Pritom ekscesni znak može promijeniti i neke norme ideologijskog nadzora nad jezikom, nad ljudima, dakako. Usp. načine ovih nadodređenja u razumijevanju popularne kulture, J. Fiske, *Understanding Popular Culture*, Unwin Hyman, Boston, 1989: 107, 108, 114). No, napadaji na sustav (jezični, ideologijski, filozofijski sustav) nerijetko su začetak novome sustavu koji će totalizirati životnost i osebičnost u svome djelatnom okružju.

58

Chevalier, Gheebant, *Rječnik simbola*, Zagreb, 1987.

59

Copper, *op. cit.*

njoj bivstvena značaja pred-zida (usudbene usamljenosti) i vrata na kojima se može pojaviti i ono opasno i ono očekujuće spasonosno.

Ni tu ni tamo biti – u oba je smjera prijelaz između *biti između* i *radi sebe biti tu*.

4.3. Radi sebe biti tu

Na putu od *biti između* preko *ni tu ni tamo biti do radi sebe biti tu* – svijest ne prepušta svoje likove sjećanju, čak zaboravu. Hoteći zadovoljiti svoj egoitet (radi sebe biti) svijest isponova može *biti između*, pouzdano misleći kako je već u punoći svoga zbiljskoga *biti-tu*. U svakom svome *sada* i *tu*, svijest narodna opstanka – koliko je neoštećena njezina samorefleksijska sposobnost – iskušava izazove i nagovore napeta odnosa između *radi sebe biti* i uvodno spominjanih biti započeta, pokušati nešto započeti i započeti se u predaji i istodobno protiv nje. Rečeni se egoitet može zadovoljiti na dva temeljna načina: prvo, svijest stvara svijet svoga puna zadovoljenja; drugo, ona svoj zbiljski povijesni egoitet ispunjava u *ograničenu* zadovoljenju svoga *biti-tu*.

a. Zadovoljeni egoitet svijesti.

U povijesnom labirintu svijesti narodna opstanka vladaju napetosti i dvojbe. U njemu svijest ne može posve zadovoljiti svoj egoitet. Međutim, što joj povijesni oblici života uskraćuju, to svijest – opirući se povijesti – može sama sebi stvoriti. Značajne su takve stvorenine: mitosfera – samostalan govor mita; i ideosfera – samostalan govor ideologije.

a) Svijest narodna opstanka u zgrade stavlja predzidno vrijeme, prostor i bivanje. Ne pristaje biti u njima započeta. Ona se nekako izvlači iz nastala predzidna jezičnog polja i enciklopedije predzida. Svoje započinjanje svijest nalazi i ima u nekom pred-predzidnom obliku života. Neka je to *mit*. U njemu su mogućnost, početak i konac "svih stvari" (Van der Leave). Predzida i vlastita predzidna značaja, također. Što je jednom stavila u zgrade, tomu se svijest vraća. Kako predzide ne postoji *o sebi*,⁶⁰ u ovom kretanju vrijedi: svijest i predzide – kojemu se ona *u sebi* vraća – nisu više isti. Svijest je "u povratku" vođena energijom mita. Zato je suprotstavljena *povijesnosti* predmeta, opstanka i svijesti. Ona je uronjena u mit koji od stvarnosti čini što hoće i njome raspolaze po vlastitim zakonima. Takva svijest, dakle, u sebi ukida povijesno vrijeme-prostor-egzistencija *sklop* kome se jednom primakla skrbeći za svoj povijesni bitak-u-svijetu (u granicama *ni tu ni tamo biti*).

Događaje koji su joj prvotno imali predzidni značaj, svijest uvlači u svoje mitsko polje. Uvlačenjem ukida njihovu vremenost. Raspolaze njima po zakonima mita: događaji i u njima dogođeno stječu *vječan* značaj. Tako svijest *prividno* dopijeva u opisani način *biti između*. Naime, način: vječno biti između svjetova.

60

Zato je i moguć njegov nepredmetni status i značaj svijesti: predzide je – kako se prije pokazalo – jednostavno govoreći, *u svijesti narodna opstanka*.

Ali ovo *radi sebe biti* traži potpun obuhvat i cjelovito oblikovanje bezvremena opstanka primjerena mitskom egoitetu svijesti. Takvo njezino *biti-tu* u svoje okružje ne pripušta vrijeme, nekoga i nešto. Vrijeme razara vječnost i čvrstu strukturu energije duha koja stvara povijest mitom zahvaćena naroda (E. Cassirer). Prodorom nekoga ili nečega u cijelo i cjelovito mitsko polje, toj svijesti nastaje životno važan *problem*. Nastaje raspuklina u mitosferi koja je svojom cijelošću izvor i jamstvo njezine sigurnosti. Svijest se opire ugrozi: nastoji uvući neželjena Drugoga (Drugo) u svoj sustav – oduzimajući mu identitet pretvara ga u nerazlikovnu anonimno djelujuću sastavnicu stvorena mitskog univerzuma. Ako je prodor Drugoga nezadrživ, svijest će posegnuti "za raspoloživom zalihom naitotvornoga materijala. Posegnut će, primjerice, za institucijom *izdajica* već nazotčnoj u naravi i idealnoj arhitektonici svojega mita. Ako je nakratko i obuzme kakav strah pred-čim, za-sebe i/ili za- nekoga, nešto – lako će ga se osloboditi. *Izdajicu* će, predočimo sebi, izvesti na podij igrokaza, svoje priče koja jest mitskoj svijesti što i zbilja. U struji energije duha – kojom upravlja potreba što se *ne izvodi do pojma* – mitska se svijest oslobađa bojazni i strahova *učvršćivanjem* svoga mitskoga univerzuma".⁶¹ Napokon, svoj mitski egoitet svijest učvršćuje nužnim obezvrjeđivanjem vrijednosti svijetova između kojih je njezino mitsko *radi sebe biti-tu*: ono više nije radi obrane početno označena *hinterlanda*, nego je, štoviše, protiv njega.⁶²

61

I. Paić, *op. cit.*, 1991: 102. Također: "Pokretanjem i uspostavom *izdajnika* (ili koje druge raspoložive institucije), mitska svijest uspostavlja mir sa sobom. Mir sa svojim svijetom: trenutačna je zagonetka odgonetnuta/riješena *unaprijed* pripremljenim sredstvom...U dobro uređenu mitu iznenađenje je unaprijed isključeno" (103).

62

I u svijesti srpskoga narodna opstanka postoji jedna inačica *Antemurale Christianitatis*. Ta je svijest prošla kroz neke već spomenute promjene: na putu je kršćanstva pod kojim ostaju poganske naslage svijesti i običaja (v. D. Bandić, *op. cit.*, 34, 35); dugo je na putu prevladavajuće usmenosti – pogodna "elementa" razvoju mitskih tvorba; pounutrla je intervenciju nacionalne crkve u tumačenje kosovskog poraza (v. Stanislavljević/ur./, *Kosovski ep*, G. Milanovac, 1989: 270) – legitimirani se predizidni značaj Kosovskog boja središnjim Lazarovim likom preimenuje u nacionalnu priču (mit) o porazu radi nebeskog carstva; to je i put kojim svijest nadolazi i do, recimo, zenitizma ili nekih drugih očitovanja svoga egoiteta. U jakoj – ne jedinjoj – struji svijesti srpskoga narodna opstanka oblikuju se mitske tvorbe, usisavaju (karikaturno) neke moderne duhovne artistske europske ideje i pokreti. Tvore srpsku *mitosferu*, jedan jezični *pastiše* povijesno-znanstvenih, političkih, antropografskih, etnoloških, teoloških i ideoloških oblika koje mit nosi, a mitosfera ih drži na okupu. U njoj svijest gubi pojam Drugoga kao vlastite drugotnosti (Drugo-sebe). Drugo postaje stranim i neprijateljskim: svijest mu se grozi i pred njim strahuje! Mnoga su očitovanja mitskoga načina *radi sebe biti tu*. Tek primjerice: nema sloge među Srbima: "Dok nas god zapad bude kljukao sa svojom, za naš želudac neprobavljivom, hranom – *kulturom*. Dok nas god bude zapad pitao sa svojim po naš organizam otrovnim *načelim*" (*Srbobran*, Vidovdanska proslava – *Glas Banije*, 22.7.1889). O 500-toj obljetnici poraza na Kosovu, u Kruševcu, nad lozinkom srpstva, slika je "kraljeva, orao i kruna. S obje strane ispisana su ova mjesta: Srbija, Stara Srbija, Bosna, Hercegovina, Slavonija, Zeta, Sjeverna Makedonija, Banat, Bačka, Srijem, Hrvatska, Dalmacija i Raška" (*Srbobran*, 29. lipnja 1889). Od Pečke patrijaršije 1557. do Kruševca 1889. do Gazimestana 1989, do danas – to ostaju prostorne zadane i na vrijeme otporne granice srpske mitosfere. O ulozi SPC u stvaranju zatvorenoga *de facto* mitskoga, drugima prijetjećeg, svijeta i o bojaznima hrvatskih sabornika (1764) od sveze "shizmatika i vojnih vlasti" (v. L. Südländ, *Južnoslavensko pitanje*, Varaždin, 1990: 171, 173) "... i zbog katoličke vjere koja ima univerzalni značaj rijetko uzimlje nacionalnu boju i ne izjednačuje se s narodom, nisu

Svijest se isprva ćutila predziđem nećemu i nekomu kojega je shvaćala svojom drugotnošću. Sada, uronivši u mit, ona ga mora držati svojom oprekom. Kad bi nekako i prispjela na tlo njoj prvotna *hinterlanda*, primjereno svojoj mitskoj naravi postupala bi kao i prema drugome koji prodire u njezino mitsko *radi sebe biti-tu*.⁶³ U svijesti se hrvatskoga narodna opstanka nije razvila mitosfera. No u njoj su živi i mitski sadržaji. Na prijelomu između 15. i 16. stoljeća već su ukinute duhovne pretpostavke stvaranju na promjene otporne mitosfere u svijesti hrvatskoga narodna opstanka.⁶⁴ Predziđe i njegove inačice u hrvatskoj "knjigovodstvenoj kulturi" dijelom se oblikuju kroz proceduralnu stegu teologijske, znanstvene, kritičke svijesti, dijelom su prožete mitskom samorazumljivošću a dijelom su sastavnice i izdanci proizvodnje ideologije. Tako "strukturirana", svijest nije u čistom načinu *biti između*, niti takva može *radi sebe biti* u smirujućem okrilju *mitosfere*. Naravno, ne tvrdi samo svijest hrvatskoga narodna opstanka Mi smo (bili) predziđe. I u nekih drugih naroda svijest se ćuti predziđem. Drukčije je strukturirana i drugi je sadržaj njezina *biti između* i *radi sebe biti tu*.⁶⁵

oni duboki narodni *instinkti* tako ćvrsti u katolićkom dijelu našega naroda (!) kao u pravoslavnom, koji najvećim dijelom *nije na periferiji, nije u dodiru s narodima novijih kultura* (...) u nas se vjera sastojala poglavito iz vjerskih obićaja narodnoga podrijetla, ona je bila *samo narodni znak, zastava*" (J. Cvijić, *Antropografski i etnografski spisi*, SANU, Beograd, 1987: 113, 180).

63

U jednom se načinu i dijelu svijesti srpskoga narodna opstanka osvješćuje skrivana želja: "Hrvatska i Slovenija bile su neki *prijelaz, koridor, prema nećemu što smo pokušavali biti*. Mi smo sada izgubili tu vrst *kulturnog koridora*..." (Mladi srpski pisac A. Arsenijević u intervjuu *Globusu*, 19. travnja 1995). Onaj drugi, nosivi, mitom zahvaćeni dio svijesti također može željeti prijelaz i koridor. Ali logikom mitosfere njega vodi želja ukidanja prijelaza i koridora njihovim uvlaćenjem u cjelinu svoga mitskoga univerzuma.

64

Latinski jezik – univerzalni priopćajni medij obrazovana europskog ljudstva, logićke-analićke strukture skolastike, prodor renesanse na cijelu istoćnu obalu Jadranskoga mora i dio zaleđa, oslobađanje kritićkih potencijala u unutarnjim protimbama zapadnog kršćanstva, djela na hrvatskom jeziku prožeta silnicama povijesno-duhovnog sklopa Mediterana, Europe ... te temeljni postav u krilu zapadnog kršćanstva: središnje mjesto individualnog *Ja*, problem "pojedinaćne duše", pri ćemu oslobođenje toga *Ja*, metodićki gledano, oznaćuje "i oslobođenje za to ja" (Cassirer, *op. cit.*, drugi dio: 236) – dijele religijsko od mitskoga i brana su uspostavi *mitosfere*. "Barbarogenije olićava jednu od najdubljih i najstrašnijih trauma srpske kulture, trauma koja je dublja i jaća što ne nalazi poticaja samo u toj kulturi niti samo u sferama literature" (R. Konstatinović, *Sve o barbarogeniju, ETRE, 8, 1992*). Rat što ga barbarogenije, genij srpske rase, najavljuje Europi povrh svega se odnosi na "sektu ljudi rimokatolićke vjeroispovijesti koja ćini jedno hijerarhijsko pleme pod imenom Hrvati" (v. o tomu D. Katunarić, *U slavu rata i nasilja*, Slobodna Dalmacija, 22. svibnja 1993). Militantni barbarogenije, njegov apsolutistićki egoitet u ograđenu *radi sebe biti tu*, obezvjeđuje kulturu i velića rat: "Mi smo jednostavniji i mi nemamo tako mnogo umjetnika i mislilaca, ali je zato (!) rat nešto o ćemu stalno mislimo" (R. West, *Crno janje i sivi soko*, Sarajevo, 1989, 182). U ovome jednome *ali* i jednome *zato* – sva je tajna drugima opasne inferiornosti govornika.

65

U Mađara je svijest o predziđu stara koliko i u Hrvata. Vremenom je Mađarska dospjela u povoljnije geopolitićko okruće, razvila je snaćan državni identitet, a mađarski identitet naroda u srednjoeuropskom prostoru nije upitan, štoviše, toliko je poseban da se za njim sa strane i ne može posegnuti. Te tri znaćajke kao temelj izvlaćenja svijesti iz predziđna poloća u Hrvata su drukćije povijesno oblikovane: neupitna državnost je nakon cijelog tisućljeća tek sada stećena, sa strane se znaćajke

b) Predzidna svijest narodna opstanka može svoj egoitet zadovoljiti stvaranjem *ideosfere*. U njoj se stječu mogućnosti bitnih momenata ideologijskog. Njegova temeljna značajka je *onesposobljivanje* svijesti oštećivanjem i razaranjem njezine samorefleksijske sposobnosti. Pri tomu, *ideologija* je produktivna: ona je već onesposobljena svijest koja u svome zahvatu onesposobljuje drugu svijest, te je tako i *praksa ideologije*, njezino je samokretanje; onesposobljivanje je svijesti djelovanjem već onesposobljene svijesti ili ideologije. Ako svijest narodna opstanka krene smjerom ideologijskog ispunjenja svoga *radi sebe biti tu* – nakon što je u njoj na neki (ovdje nevažan) način oslobođena *initia ideologicae* – ako je dakle već nekako onesposobljena za povijesno-djelatno *biti-tu*, ona se mora upustiti u djelovanje, u praksu ideologije.⁶⁶ Ona sebe i svojim kretanjem zahvaćene svijesti onesposobljuje napadajem na potencijale komunikativne sposobnosti, na jezik i na govor. Na jezik – izrečenost govora. Na govor – egzistencijalno ontološki temelj jezika.⁶⁷ No predzide je u svijesti. U svijesti je neovisno o načinu njezina *biti*. Nema svijesti narodna opstanka izvan govora i jezika.⁶⁸ Zato je korjenit ideologijski napadaj na svijest logocidan i svijesti pogibeljan. Iskaz Mi (Hrvati) smo predzide izriče govor vremeno-prostorno-egzistencijalno određena predzidna štostva svijesti narodna opstanka. Izrečenost čini jezično predzidno polje. Napadaj na to polje smjerom stvaranja ideosfere puna zadovoljenja egoiteta svijesti prolazi kroz nekoliko susljednih točaka. Ono ideologijsko svojim djelovanjem pretvara jezično polje u skup legitimirajućih oznaka predzidna značaja Hrvatske i Hrvata. Oznake su vladajućoj ideologijskoj svijesti i pučkoj onesposobljenoj svijesti zahvaćenoj praksom ideologije – sve više po sebi razumljive. Slijed tumačenja je ovaj: u nizu izričaja o predzidu, svaki se sljedeći oslanja samo na prethodni izričaj. U takvu slijedu posljednji je izričaj teorificiran na podlozi prethodna teorificiranoga izričaja: u svijesti se gube sveze sadašnjih i niza prethodnih uvida. Svijest se odmiče od početna stanja u kojem

hrvatskoga narodna identiteta osporavaju (primjer: hrvatsko-srpski jezik), goestrategijsko i geopolitičko, Hrvatskoj prijeteće, okružje nije povijesno prevladano. O naznakama predzidne svijesti u bosanskohercegovačkih muslimana u ratovima osamnaestoga stoljeća (kao i obrani Osman-skog carstva) v. O. Novljanin, A. Hadžinesimović, *Obrana Bosne (1736-1739)*, Islamska pedagoška akademija, Zenica, 1994.

66

Za kritiku marksističkih shvaćanja ideologije kao oblika svijesti čije je mjesto negdje na "katovima nadgradnje" te za razumijevanje triju momenata ideologijskog onesposobljivanja svijesti i raspona vladavine ideologijskoga, usp. I. Paić, *Proizvodnja ideologije*, Beograd, 1984; također, I. Paić, *op. cit.*, 82 i d.

67

Heidegger, *op. cit.* 1985: 183; za primjer radikalna napadaja na jezik/govor kao logocida i homicida, vid. I. Paić, *op. cit.*, 1991: 83-90.

68

"...nema mjesta koje bi bilo izvan jezika" i "mi smo još uvijek u jeziku kad mislimo da govorimo o jeziku...jezik ima refleksivnu moć da se postavi na udaljenost i da sam sebe promatra i kao takvoga i u svojoj cjelini kao nešto što se odnosi na ono što jest. Jezik označava sama sebe i svoje drugo" (P. Ricoeur, *Živa metafora*, BiblioTeka, Zagreb, 1981: 344).

se nesputana predajom davno *započela*. Onesposobljivanje je uznapredovalo koliko svijest u svome sadašnjem liku ne prepoznaje svoj prvotni lik;⁶⁹ koliko u svome viđenju *sad-ovako* ne prepoznaje preoblike njezina prvotna viđenja sebe *onako*; te tako: *sad-ovako* viđenjem sebe (Mi smo predzide!) prekriva svoje silama prenošenja izobličeno i prekriveno podrijetlo.⁷⁰ Ideosfera se postupno ispunjava uzastopnim – na rečeni način – nastalim teorifikacijama izričaja o predzidu, *o sebi!* Oni joj i dalje slove izvornim uvidima, iako su sve dalje od izvorna (samo)razumijevanja iskustva svijesti prije očvrslih izričaja, iskaza i rasuda o sebi. Napredovanje onesposobljivanja svijesti indicirano je i ideologičnošću njezina uvjerenja (stvorena pričina) da se još pozivlje na izvorne uvjete nastanka predzida i njegova značaja u životu naroda. Zbiljski, pak, ta se svijest pozivlje na površinske slojeve uzastopnim teorifikacijama vlastite teorije predzida. To će reći: teoretskog oblika ideologijskog samorazumijevanja svijesti. Tako je okončan put do ideosfere. Osloncem na jednu Barthesovu poredbu, može se zaključiti: radnik podržava daske dok ih čavlima spaja, a kad je sanduk gotov daske se međusobno *same drže*; *respective*: ideosfera je dovršena cjelina koja se drži i djeluje neovisno o svome tvorcu; ne ovisi o onoj svijesti narodna opstanaka koja kroz praksu ideologije – unatoč zbiljskom kretanju – u njoj stvara svijet zadovoljenja svoga egoiteta.

U mitosferi sadašnjost je oblik *prošlosti*. Mitskoj svijesti prošlost "više nema nikakvo *zašto*: ona je *zašto* svih tih stvari",⁷¹ pa je svijest dosegula prošlost u kojoj će "otpočinuti kao u nečemu što u sebi ustrajava i nesumnjivo je."⁷² Drugo je ideosfera. Ona je *pojmovno* polje ideologijskog i njegove vladavine. U njoj ne vrijedi po sebi razumljivo mitsko "poznato je" ni "nedvojbeno je". U ideosferi se traži dokazivanje i pričin dokaza u sustavu nastalom uzastopnim ideologijskim preradbama iz prošlosti preuzetoga i u polju prakse ideologije već prerađenoga. Takvim uvedbama i preradbama ukidaju se pretpostavke povezivanja istinitih iskaza, istinskih uvida i razboritih odluka (Habermas).⁷³ Mitosferom vlada prošlost, ideosferom pak ideologijski teorificirana sadašnjost nad prošlošću. Ta dva

69

Usp. o aktivnoj i pasivnoj genezi u Husserla (*Kartezijanske meditacije*, I, Zagreb, 1976: 104; II: 292), također u Wittgensteina primjer prepoznavanja nekoga u njegovu izmijenjenu liku (*Filozofska istraživanja*, Nolit, Beograd, 1980: 226).

70

Ovdje bi se mogle povući i neke dodirnice na Meadovu tematiku *Ja i Mene*, na jednu značajku zabavljanja/sjećanja te viđenja *sad-ovako*, *sad-onako* (Heidegger, *op. cit.*, par. 26), npr. to je *mene* ali *mene* koje je ranije bilo *Ja* (G. H. Mead, *Mind, Self and Society from Standpoint of a Social behavior*, Chicago Press, Chicago, 1962, I: 174).

71

E. Cassirer, *op.cit.*, 112.

72

E. Cassirer, *loc. cit.*

73

Usp. I. Paić, *op. cit.*, 1991:103-105.

načina zadovoljenja egoiteta svijesti narodna opstanka imaju svoje nepovijesno *biti-tu*. Što je ono i kakav mu je predzidni značaj, o tomu svijesti na različite načine *kazuju* zaštićene zidom mitosfere odnosno ideosfere. Kazano mitosfere ima svoj dokaz već pozivom na apsolutnu prošlost. Ideolog je obvezan ideologijskim teoretskim poljem što ga je uzastopnim teorifikacijama stvorio. On je *samo-obvezan*. Njegovo kazano podliježe dokazivanju. Dokazivanje u ideosferi okončava u naznačenu pričinu dokaza.

b. Ograničeno zadovoljenje egoiteta svijesti

U drugom načinu *radi sebe biti tu*, u ograničenu zadovoljenju egoiteta, svijest ne stvara savršenu kuglu (*sfaire*) mitskoga ili ideologijskoga spokoja i ne prepušta se predaji. U sebi se okreće protiv onih načina *biti tu* koliko oni priječe ozbiljenje njezina *egoiteta* u povijesnu labirintu osviještenih kušnji, na jedinu "mjestu" stjecanja i gubljenja zbiljskoga identiteta.

Što svijest narodna opstanka – nakon svih iskušenja – ne može učiniti i što ona može *sebi* činiti u obzoru pitanja o bitku svoga opstanka i skrbi za svoj bitak-u-svijetu?

Što je svijest iskusila, to je u njoj i njezino je (samo)oblikovanje, pak ne lagano odbacivo "strano tijelo." Svijest ne može odbaciti ni silama prenošenja nastale i očvrslje nakupine predzidna jezičnog polja. One su izrečenost njezina govora. I kad bi svijest mogla odbaciti svo predzidno iskustvo-(samo)oblikovanje, i kad bi mogla izbrisati predzidno jezično polje, dospjela bi nad bezdan dijelom predjezična bitka usuprot tomu što "nema mjesta izvan jezika".⁷⁴ Brisanjem (nestankom) jezika i sjećanje bi ostalo bez svoga temelja, bez zaboravljanja. A svijest se može sjetiti samo nečega što je zaboravila, pak ne u njoj *izbrisanoga*.

U živu predzidnu jezičnom polju ona je iskusila što znači biti započetak. Sada je iskusna i želi se započeti. Kao *iskusna*, ona zna da ne može izbrisati jezično polje te izvor i početak svoje predzidnosti.⁷⁵ U sebi, u svome predzidnu jezičnu polju,

74

Ricoeur, *op. cit.*, 1981: 344; Sloterdijk, *op. cit.*, 82.

75

I najveći uništavatelj jezika ne može preživjeti svoj uspjeh. U Orwellovoj *1984*, novo-jezik nije protu-jezik (*anti-language*): nešto parazitsko na normama jezika, niti je novo-jezik tek neeksplikativan sustav bez referencija na "protu-društvo i njegovo mjesto u širokoj socijalnoj strukturi" (Usp. G. Kress, R. Hodge, *Language as Ideology*, Routledge and Kegan Paul, London, Boston and Henley, 1979:76, 77). U času objave pobjede novo-jezika on je zbiljski i jedini. U tijeku nastajanja *njemu* je prvotni stari jezik "lingua franca svijeta 1984", pomoćni jezik (S. Blakemoore, *Language and Ideology in Orwell's 1984*, *Socialist Theory and Practice*, 10, 1984) – te u najboljem slučaju svjedoči o postojanju povijesti. Novo-jezik postaje zbiljom tek usmrćenjem govora/jezika, čovjeka. Ugasla svijest postaje jamstvom da se u prostoru mukline neće čuti subverzivno nešto – naime, govor, nagovor ... Uspostavom takve zbilje i Veliki Brat zapada u muk. Djelotvornost se njegove riječi nema na komu odmjeravati. Nema ni njegova nastojanja kojim svoju nalažuću riječ usmjeruje na nešto i na nekoga. Smrt Winstonova – njegova izbijeljena kao snijeg bijela duša (v. Paić, *op.cit.*, 1991: 117) – jest ujedno i objava smrti Velikog Brata kao takvoga. Kao onoga koji se trudi oko svoga autoriteta i čini to još na živu predmetu/svijesti: uspjeh mu je potpun kad Engsoc-sustav bez ikakva otpora djeluje

svijest može oživjeti sjećanje na izvor i početak predzidna jezika. Ona ih ne može "rekonstruirati" objektivno. Svijest zna: oni nisu negdje izvan nje i nemaju predmetni značaj. U jeziku dani izvor i početak jedan su odgovor na pitanje o Hrvatskoj i Hrvatima, o njihovu *gdje*, o njihovu *svojev* i o udjelu predzida u *štostvu* Hrvata. Iskusnu svijest pokreće kritički odnosom spram vlastitu odgovoru kojim se prepustila započestosti u prikazanim načinima svoga *biti tu*.

Svijest bi se htjela započeti.

Pravi povratni glagol *započeti* se kazuje da se radnja obavlja na subjektu, tj. objekt je ujedno i vršitelj radnje; *započeti* se upućuje na samodjelatnost svijesti narodna opstanka. U takvu djelovanju njezino pitanje za bitak opstanka i skrb za svoj bitak-u-svijetu – kamo spadaju i pitanje o izvoru i početku – doista su *neprenosivi*. Neponištivi izvor i neodbacivi početak sada su u obzoru njezina *biti radi sebe tu*. Svijest u sebi traži *način* toga izvora i toga početka koji je suglasan *načinu* njezina egoiteta. Ne pristaje na *predani joj način* izvora i početka (u čemu je inače sudjelovala), jer bi tako ostala započestom. Svijest se okreće izvoru i početku da bi se u njima započela prema zahtjevu za ograničenim zadovoljenjem svoga egoiteta.

Okret prema izvoru (*arhe*) i početku svijest izvodi u sjecištu spoznaja o kojima ovisi uspjeh njezina *započeti se*.⁷⁶

Prvo. Izvor i početak svijesti u predzidnom se jezičnom polju lome pod kutom mijena složene *arhetip-tip-antitip* igre. Jednom izdvojeni, izvor i početak prolaze kroz interperativne *preoblike*. Tako nastaju kodovi tumačenja kojima su izvor i početak arhetipske danosti. Nad njima nastaju tipovi predzidne domoljubne svijesti i osebujna predzidna jezična polja. No tipovi se mogu prometnuti u arhetip, a ovaj u tip. Također: osamostaljeni se tip može uspostaviti kao antitip. Njemu su i arhetip i nad njim razvijeni tipovi *materijal* ovjerovljenja doktrinalnih i *antitip-svijesti* nedvojbeno istinitih uvida.⁷⁷ Hoće li svijest svojim okretom izboriti

u glavi Winstonona Smitha. Cilj je postignut kad se ugasi život predmeta, tj. glava – koliko je Winstonova.

76

Tako se svijest narodna opstanka, na putu stjecanja iskustva – (samo)oblikovanja, još nosi s onom po sebi razumljivom Rabinowitzevom tvrdnjom "za početak morate negdje biti" i kad "tekst (u svijesti predzidno jezično polje, I. P.) pruža prilično eksplicitno vodstvo" (*op. cit.*, 271, 285).

77

Značajke "arhetip – tip – antitip" igre, mijena i preoblika svetih spisa dijelom su poopćivo strukturirane: Stari zavjet je arhetip-tekst. Iz njega se u srednjem vijeku razvijaju alegorijska tumačenja. Ona su, sažetkom, presječena jednom rečenicom: "U Svetom pismu ...nema nikakve zbrke, jer sva se tumačenja temelje na jednome, to jest *doslovnome*, a ne i *alegorijskom* značenju" (A. Augustin u poslanici protiv Vincentiusa, v. T. Akvinski, *Izbor iz djela*, Globus, Zagreb, 1981: 167). Akvinčev je djelo razorilo srednjovjekovnu tendenciju alegorijskog čitanja činjenica ispričanih u Starom zavjetu (U. Eco, *op. cit.*, 153), *Sacra doctrina* uspostavlja institucionalni kod vezan uz Novi zavjet, dakle uz *tip* kojemu je Stari zavjet arhetipski predložak, pa se alegorijsko tumačenje obara na razinu jedne područne *tropologije*. O njoj odlučuje Sveta nauka, te se tako otvara put preoblike *tipa* (Novi zavjet) u arhetip, u ono što je Stari zavjet bio. Na još jedan prijelom u ovoj igri svaća pozornost N. Frye: kad se osamostaljuje doktrinalna struktura postajući obvezatnim sredstvom

"slobodu čitanja"⁷⁸ izvora i početka ili će okret biti sapet ovojnicom kakve tvorbe "arhetip, tip, antitip" igre koja je zaprekom slobodi čitanja – to spada u prijepore s kojima se nosi iskusna svijest.

Drugo. Okret svijesti izvoru i početku nastaje u obzoru očekivanja nečega što oslobađa započinjanje. U jednom se predavanju o poetici porođaja veli da u Frankfurtu na Majni ta zadaća zahtijeva naporno izlaganje filozofijskog pojma egzistencije ili, primjerice, fenomenološki opis našega bitka-u-svijetu. U Frankfurtu na Gangesu tekla bi svima razumljiva usmena pripovijest, "u matici usmene predaje nema razlika u razini između originala i kopija, ponavljanje je jednako originalno kao i prvo iznošenje, a svaka je reprodukcija premijera".⁷⁹ Ovim se prisposodobama iz predzidne tematike može dometnuti: Zagreb nije na Rajni, niti je na Gangesu. Zagreb je na Savi. U Frankfurtu na Majni održavaju se i samo-reproduciraju rad znanosti, oznanstvljeni sadržaji života, suodređuju se razgranati sustavi i mediji (što koloniziraju životni svijet), vlada robni oblik, razvijaju se ideje univerzalne pragmatike ... Na Gangesu je drukčije. U Zagrebu na Savi svijest narodna opstanka nije uronjena u vječnost (R. Tagore), niti je u jezgri oznanstvljena svijeta i hitnosti njegova samo-reproduciranja. Ona se okreće izvoru i početku radi samozapočinjanja, suglasno zahtjevima svoga egoiteta, te se također okreće rečenu Frankfurtu na Majni. Ako je svijest gore otvorila put slobodnu čitanju izvora i početka, ovdje mora odgovoriti na pitanje o svezama identiteta što ga kani razvijati samo-započinjanjem u *načinu* izvora i početka suglasnu njezinu *radi sebe biti tu* i univerzalističkih zahtjeva frankfurtske konstrukcije.

Treće. Okretom prema izvoru i početku radi ograničena zadovoljenja svoga egoiteta, svijest ne napušta povijesni labirint. Naprotiv, postrani religijsko-manirističkog kulta što svijet pokazuje kao labirint,⁸⁰ odbijajući *biti između*, svijest narodna opstanka podnosi povijesna iskušenja, u njima jača, i pritom se možda pouzdaje u stihove von Lohensteinova *Natpisa za labirint?*

*No onaj koji razumno bude lutao
kroz sazdano će naći sveti put svoj
vodilju istine.*⁸¹

razumijevanja *Biblije*, ta knjiga nije mjesto proučavanja kršćanskoga nauka, nego njegova dokazivanja ili oprimjerivanja. Učenja tako "čine antitipove čiji su tipovi priče i maksime u *Bibliji*" (*Veliki kod(eks)*, Prosveta, Beograd, 1985:118).

78

Naslov je Šoljanove knjige (GZH, Zagreb, 1991); usp. bilješku 12: čime i kako svijest otvara slobodu čitanju i mišljenju u biću hrvatskoga jezika – kako nastaju *Karazubijada* i *Hudodrakija*?

79

P. Sloterdijk, *op. cit.*, 64, 65.

80

O tomu: G.R. Hocke, *Svijet kao labirint*, A. Cesarec, Zagreb, 1991:127-144.

81

Ibidem, 134, prijevod Nadežde Čačinovič-Puhovski.

Svijest hrvatskoga narodna opstanka živi pod zahtjevom svoga *radi sebe biti tu*. Okretom izvoru i početku koji odgovara tom zahtjevu, ona je pritisnuta samonametnutim zadaćama: otvaranje puta slobode čitanja, razvoj identiteta i orijentiranja u povijesnu labirintu. O uspjehu samozadana pothvata ovisi što će se u svijesti pokazati izvorom i početkom te koliko će biti otporna na nagovore što vode zatvaranju u *biti između*, kamo spada i stvaranje mitskih i ideologijskih zaštitnih ovojnica.

LITERATURA⁸²

- Akvinski, T., *Izbor iz djela*, Globus, Zagreb, 1981.
- Aristotel, *Poetika*, BiblioTeka, Zagreb, 1977.
- Bandić, D., *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*, Beograd, 1990.
- Barracrough, G., *The Medieval Papacy*, Thames and Hudson, Singapore, 1992.
- Blakemore, S., Language and Ideology in Orwell's 1984, *Socialist Theory and Practice*, 10, 1984.
- Braudel, F., *Vrijeme svijeta*, August Cesarec, Zagreb, 1992.
- Brodarić, S., *Mohačka bitka 1526*, Dukat, Vinkovci, 1990.
- Cassirer, E., Filozofija simboličkih oblika, Mitsko mišljenje, *Dnevnik*, Novi Sad, 1985.
- Cooper, J. C., *An illustrated Encyclopaedia of traditional Symbols*, Thames and Hudson, London, 1993.
- Cvijić, J., *Antropografski i etnografski spisi*, SANU, Beograd, 1987.
- Čapo, J., Hrvatska etnologija, znanost o narodu ili o kulturi, *Studia ethnologica*, sv. 3, Zagreb, 1991.
- Drašković, J., *Disertatio illiti Razgovor darovan gospodi poklisarom zakonskim i budućim zakonotvorcima kraljevina naših, za buduću Dietu ungarsku odaslanom, držan po jednom starom domorodcu kraljevina ovih, pretiskano slovima Ivana Nep. Prettnera, Karlovac, 1883*.
- Eco, U., *Semiotics and the Philosophy of Language*, Ind. Univ. Press, Bloomington, 1984.
- Enciklopedija Jugoslavije*, sv.1.
- Filipović, V., Filozofska misao Marka Marulića, u: M. Marulić, *Pouke za čestit život s primjerima*, Globus, Zagreb, 1986.
- Fiske, J., *Understanding Popular Culture*, Unwin Hyman, Boston, 1989.
- Frye, N., *Veliki kod(eks)*, Prosveta, Beograd, 1985.
- Gall, Z., Epsko protiv Gutemberga, *Vijenac*, Zagreb, 20. travnja 1995.
- Glavičić, B., predgovor Posljednjem Kristovu sudu, u: Marko Marulić, *Latinska djela*, Split, 1979.
- Gligo, V., (ur), *Govori protiv Turaka*, Logos, Split, 1983.
- Gluhak, A., u: Vjesnikov jezični savjetnik, *Vjesnik*, 29. siječnja 1995.

82

Ovaj popis obuhvaća u tekstu – dijelu šire studije – izrijekom navedene izvore koji upućuju na širok raspon mišljenja predizidna opstanka svijesti, pak ne na tematski uređenu bibliografiju kakva je moguća na podlozi cjeline studije.

- Goff, le J., *Srednjovjekovni imaginarij*, AB, Zagreb, 1993.
- Havelock, A. E., *Muza koja uči da piše*, Svetovi, Novi Sad, 1991.
- Heidegger, M., *Sein und Zeit*, Max Niemeyer, Tübingen, 1967. (Bitak i vrijeme, Zagreb, Naprijed, 1985).
- Hocke, G. R., *Svijet kao labirint*, A. Cesarec, Zagreb, 1991.
- Horowitz, D. L., Ethnic Identity, u: *Ethnicity, Theory and Experience*, Ed. N. Glassc, D. P. Ponzhan, Harward Univ. Press, Cambridge, 1976.
- Hrvatska (Zadanost i usmjerenja)*, HAZU, Zagreb, 1992.
- Husserl, E., *Kartezijanske meditacije*, I. Zagreb, 1976.
- Katičić, R. intervju, u: *Globus*, 7. travnja 1995.
- Katunarić, D., U slavu rata i nasilja, *Slobodna Dalmacija*, 22. svibnja 1993.
- Klaić, N., *Izvori za hrvatsku povijest*, Školska knjiga, Zagreb, 1972.
- Konstantinović, R., *Sve o barbarogeniju*, Etre, Zagreb, 8. 1992.
- Kress, G. – Hodge, R., *Language as Ideology*, Routledge and Kegan Paul, London, Boston and Henley, 1979.
- Krleža, M., Panorama pogleda, pojava i pojmova, izbor i obrada Anđelko Malinar, *Oslobođenje*, Sarajevo, 1975, 1982.
- Kvaternik, E., *Politički spisi. Rasprave, govori, članci, memorandumi, pisma*, Zagreb, 1971.
- Lasić, M., *Tri eseja o Evropi*, Hrvatsko vijeće europskog pokreta, Zagreb, 1992.
- Leach, E. – Aycok, *Strukturalističke interpretacije mita*, A. Cesarec, Zagreb, 1988.
- Löfgren, O., The Nationalization of Culture, Swaedishness, u: *Studia ethnologica*, Zagreb, Vol. 3.
- Lukas, F., *Hrvatski narod i hrvatska državna misao*, Zagreb, 1944.
- Marulić, M., Papi Hadrijanu VI. Marko Marulić Splitsanin ponizno i s molbom, u: V. Gligo, ur., *Govori protiv Turaka*, Logos, Split, 1983.
- Mead, G. H., *Mind, Self and Society from Standpoint of a Social behavior*, Chicago Press, 1962.
- Metz, J. B., Erinnerung, u: *Handbuch philosophischer Grundbegriffe*, sv. 2, Kösel Verlag, München, 1973.
- Novljanin, O., – Hadžinesimović, A., *Obrana Bosne (1736-1739)*, Islamska akademija, Zenica, 1994.
- Antemurale Christianitatis, u: *Opća enciklopedija Leksikografskog zavoda*, sv. 1, 1977.
- Paić, I., *Ruža i križ*, Alinea, Zagreb, 1991.
- Paić, I., *Proizvodnja ideologije*, Prosveta, Beograd, 1984.
- Pavličić, P., Lament over Europe, *The Bridge*, Zagreb, 1994.
- Pilar, I., *Politički zemljopis hrvatskih zemalja, Geopolitička studija*, Hrvatske knjižare, Sarajevo, 1918.
- Politika*, Beograd, 7. srpnja 1989.
- Preradović, P., *Na grobniku*.
- Rabinowitz, P. J., Polazište za jednu teoriju čitanja, *Republika*, Zagreb, 9-10, 1988.
- Ricoeur, P., *Lectures on Ideology and Utopia*, Columbia University Press, 1986.
- Ricoeur, P., *Živa metafora*, BiblioTeka, Zagreb, 1981.

- Rihtman-Auguštin, D., O konstrukciji tradicije u naše dane, *Narodna umjetnost*, 29, Zagreb, 1992.
- Rorty, R., *Philosophy and the Mirror of Nature*, Prin. Univ. Press, Princeton, N. Jersey, 1980.
- Sloterdijk, P., *Doći na svijet dospjeti u jezik*, Naklada MD polilog, Zagreb, 1992.
- Spencer, R. H., A Just War Primer, *Military Review*, February, 1993.
- Srbobran*, Zagreb, 22. srpnja 1889; 29. lipnja 189.
- Stanisavljević, V. (ur), *Kosovski ep*, G. Milanovac, 1989.
- Starčević, A., *Politički spisi*, Znanje, Zagreb, 1971.
- Strossmayer, J.J. – Rački, F., *Politički spisi*, Znanje, Zagreb, 1971.
- Supilo, F., *Politički spisi*, Znanje, Zagreb, 1970.
- Südland, L., *Južnoslavensko pitanje*, Varaždin, 1990.
- Šoljan, A., *Sloboda čitanja*, GZH, Zagreb, 1991.
- Valentić, M., O etničkom korjenu hrvatskih i bosanskih Srba, *Časopis za suvremenu povijest*, Ins. za suvremenu povijest, Zagreb, 1992.
- Viotti, R. P., International Relations and Defense Policies of Nations: International Anarchy and the Common Problem of Security, u: Murray, Viotti (ur), *Defence, Policies of Nations*, The John Hopkins Univ. Press, London, 1989.
- Vjesnik*, Stajališta, 16. siječnja 1995.
- Vjesnik*, Pisma čitatelja, 16. veljače 1995.
- Vjesnik*, Program TV, 7. travnja 1995.
- Walzer, M., *Just and Unjust Wars*, Basic Books, N. York, 1992.
- West, R., *Crno jagnje i sivi soko*, Sarajevo, 1989.
- Wittgenstein, L., *Filozofska istraživanja*, Nolit, Beograd, 1980.

AN OUTLINE OF THE BULWARK HERMENEUTICS

Ivo Paić

Zagreb

An outline of the bulwark hermeneutics has been presented within the grasp of a hypothesis declaring it the determinant of the whatness of awareness of Croatian national survival. In this awareness' questioning for the *being* of its survival and concern for its *being-in-the-world*, in terms of subject, the bulwark concept has no significance. The latter is in the awareness, and somehow it is the awareness. The bulwark concept is included into the horizon of self-understanding of awareness which in turn perceives itself in ways of its bulwark survival. Three statements of this awareness have been presented in the introduction: Croatia is (was) a bulwark, Croatians are (were) a bulwark and We Croatians are (were) a bulwark. Subsequently expounded is the issue of the awareness of national survival: for them the metaphorical use of bulwark is borne by the ontological might of the statement *to be a bulwark*. Outlined in the article is the bulwark language field. In it moves the awareness of national survival, in each of its *now* and *here*, this awareness has somehow *begun*. Discussed in the work are the (in)conveniences of an awareness which reminds (itself), persuades its otherness and other awareness that Croatia and the Croatians are a bulwark. The author continues to thematize and analyze the purport of the assertion that We (Croatians) are a bulwark in three fundamental modes of the bulwark awareness survival, in three time-space-existence possible modes of awareness: *to be in-between*, *to be neither here nor there* and *to be here because of oneself*. This third mode of its *to be* is further expounded thus: awareness satisfies its egoity – its being here because of oneself – in a non-historical relationship towards the bulwark and creates a mythosphere – an autonomous discourse of myth, wherein it has its complete fulfilment; awareness satisfies its egoity by creating an ideosphere – an autonomous discourse of ideology. Finally, *to be here because of oneself* satisfies its egoity in a limited fulfilment, in its historical maze of doubts: awareness is testing the resistance of the historical while it strives to *begin* within the true interiorized contents of the bulwark and at the same time against them.

UMRISSE DER HERMENEUTIK DES BOLLWERKS

Ivo Paić

Zagreb

Die Umriss der Hermeneutik des Bollwerks sind bei der Annahme dargelegt worden, daß es die Richtlinie der Washeit des Bewußtseins der kroatischen nationalen Existenz darstellt. Bei der Frage dieses Bewußtseins nach dem Sein seiner Existenz und seiner Sorge für sein Sein-in-der Welt hat das Bollwerk keine Gegensandsbedeutung. Es ist in ihm und auf eine gewisse Weise ist es. Das Bollwerk ist in den Gesichtskreis des Selbstverständnisses des Bewußtseins, das sich in den Arten und Weisen seiner Bollwerksexistenz erscheinen läßt, eingeschlossen worden. Einleitend werden drei Aussagen dieses Bewußtseins angeführt: Kroatien ist (war) das Bollwerk, Kroaten sind (waren) das Bollwerk und Wir Kroaten sind (waren) das Bollwerk. Danach werden das Problem und die Frage des Bewußtseins der nationalen Existenz dargelegt: Für sie hat der metaphorische Vergleich des Bollwerks ontologische Kraft der Aussage *das Bollwerk zu sein*. Das Bollwerksprachfeld ist umrissen worden. In ihm bewegt sich das Bewußtsein der nationalen Existenz zauständig, in jedem seinen *hier* und *jetzt* ist es schon dadurch irgendwie begonnen worden. Es wurde über die (Un)Gelegenheiten des Bewußtseins, das sein anderes und sein anderes Bewußtsein (sich) erinnert, überzeugt, daß Kroatien und Kroaten das Bollwerk darstellen, diskutiert. Der Sinn der Behauptung Wir (Kroaten) sind das Bollwerk wird in drei Ausdrucksweisen der Bollwerksexistenz des Bewußtseins, in drei zeitlich-räumlich-existenziale mögliche Ausdrucksweisen des Bewußtseins thematisiert und erläutert: *inzwischen sein*, *weder hier noch dort sein und unseretwegen hier sein*. Diese dritte Ausdrucksweise seines *Seins* wird weiter dargelegt: Das Bewußtsein stellt seine Egoität – sein seinetwegen hier sein – durch sein ungeschichtliches Verhältnis zum Bollwerk zufrieden und schafft die Mythosphäre – selbständige Sprache des Mythos, in der es seine vollständige Zufriedenstellung hat; das Bewußtsein stellt seine Egoität durch das Bilden der Ideosphäre – selbständiger Sprache der Ideologie zufrieden. Schließlich *unseretwegen hier sein* stellt seine Egoität bei der beschränkten Zufriedenstellung, in seinem geschichtlichen Zweifellabyrinth zufrieden: Das Bewußtsein versucht die Widerständigkeit des Geschichtlichen, während es sich bemüht, in den überlieferten verinnerlichten Inhalten des Bollwerks und gleichzeitig gegen sie mit sich den Anfang zu machen.